

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİLLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül Çiğdem DOĞAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Oktay Selim Karaca

Bilecik, 2019
Referans Numarası: 10126439

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİLLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL ÇİĞDEM DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. OKTAY SELİM KARACA

BİLECİK, 2019
REFERANS NUMARASI: 10126439

BİLECİK ŞEYH EDEBALI
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Betül Cığdem Doğan
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Oktay Selim KARACA
Tezin Özgün Adı : Azerbaycan Türkçesinde Birleşik Fiiller
Tezin İngilizce Adı : Joint Verbs in Azerbaijan

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 27. / 08 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY ÇOKLUĞU ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Oktay Selim KARACA

Üye : Prof. Dr. Ferruh AĞCA

Üye : Doç. Dr. H. İbrahim DEMİRKAZIK

Üye : .....

Üye : .....

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Birleşik Filler (Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi)” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Betül Çiğdem DOĞAN

27.07.2019

ÖN SÖZ

Bu tez, Azerbaycan Türkçesi gramerlerindeki birleşik fiiller konusunu incelemiş, Azerbaycan Dilinin Gramatikasi: Morfologiya gramer kitabındaki birleşik fiiller konusunu esas alarak Ağ Deve romanını incelemiştir. Bu inceleme sonucunda Türkiye Türkçesindeki birleşik fiiller konusuyla benzerlikler ya da varsa farklılıklar ortaya konması amaçlanarak karşılaştırma yapılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlamada bana her zaman destek olan aileme ve bilgisini esirgemeyip yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Oktay Selim Karaca'ya en içten şükranlarımı sunarım.

Betül Çiğdem DOĞAN

27.07.2019

ÖZET

Bu çalışmada Azerbaycan Türkçesindeki birleşik fiiller konusu incelenmiş, Türkiye Türkçesi ile aralarındaki benzerlikler ve farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, birleşik fiil tanımları verilmiş, konuya kısaca bir giriş yapılmış ve çalışmanın konusu, amaç ve yönteminden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki birleşik fiiller ile ilgili gramer kitaplarından alıntılar yapılarak konu anlaşılmasına çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Ağ Deve romanındaki isim + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiiller incelenmiştir.

Üçüncü bölümde yine Ağ Deve isimli romanda bulunan fiil + fiil yapısındaki birleşik fiiller ile deyimleşmiş birleşik fiiller incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise incelemeden çıkardığımız sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, Ağ Deve, Birleşik Fiiller

ABSTRACT

The introduction part, the definitions of the compound verb are given, a brief introduction is made and the subject, purpose and method of the study are mentioned.

In the first part, by quoting from Turkey's Turkish related to Turkish grammar and verbs in Turkish Azerbaijan it has tried to be understood. In the second chapter, the compound verbs in the name + auxiliary verb structure in Ağ Came novel are examined.

In the third chapter, the compound verbs and the verbs combined in the verb + verb structure in the novel named Ağ Deve are examined. In the conclusion section, the results of the study are evaluated.

Key Words: Turkish Azerbaijan, Compound Verbs, Ağ Deve

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK FİLLER BAHSİ

1.1. BİRLEŞİK FİLLER BAHSİ.....	3
1.1.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİLLER.....	3
1.1.2. AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİLLER.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM UNSURU + YARDIMCI FİİL KALIBINDA OLAN BİRLEŞİK FİLLER

2.1. OL-.....	25
2.1.1. İSİM + OL-.....	25
2.1.2. SIFAT + OL-.....	33
2.1.3. ZARF + OL-.....	36
2.1.4. ZARFFİİL + OL-.....	36
2.2. ET- / EYLÈ-.....	37
2.2.1. İSİM + ET- / EYLÈ-.....	37
2.2.2. SIFAT + ET- / EYLÈ-.....	56
2.2.3. ZAMİR + ET- / EYLÈ-.....	58
2.3. VER-.....	58
2.3.1. İSİM + VER-.....	58
2.3.2. ZARF + VER.....	63
2.4. ÇİH-.....	64
2.4.1. SIFAT + ÇİH-.....	65
2.4.2. ZARF + ÇİH-.....	66

2.6. SAL-	68
2.6.1 İSİM + SAL-	68
2.6.2. SIFAT + SAL-	71
2.7. GEL-	71
2.8. DÜŞ-	75
2.9. TUT-	79
2.10. GÛT-	80
2.11. VUR-	82
2.12. KEÇİR-	83
2.13. GETİR-	84
2.14. ĞAL-	85
2.15. AL-	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİİL + FİİL KALIBINDA OLAN BİRLEŞİK FİİLLER

3.1. -A ZARFFİLİ + BİL- FİİLİYLE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLER	87
3.2. -İB ZARFFİL EKİ + FİİL İLE OLUŞTURULAN BİRLEŞİK FİİLLER	88
3.3. DEYİMLEŞMİŞ BİRLEŞİK FİİLLER	96
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	108

GİRİŞ

Birleşik fiiller konusu Türk dilbilgisinde önemli yer tutar ve önemli bir kelime yapım yolundan biridir. TDK sözlüğünde birleşik fiilin tanımı şu şekildedir: “Ad soyundan bir kelime ile biçim veya anlam bakımından kaynaşıp bütünleşen fiil: kaybolmak, reddetmek, hasta olmak, tedavi etmek gibi.” Ergin’e göre ise “Birleşik fiil, bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur.” (Ergin 2009: 386). Birleşik fiiller; en temelde iki farklı kelimenin birleşerek tek bir kelime gibi hareket etmesidir. Bu durum dile zenginlik katar. İşte bu zenginlik birçok araştırmamanın haliyle bu çalışmanın da konusu olmuştur.

Azerbaycan Türkçesinde fiillerin kuruluşu üç şekildedir: basit, türemiş ve birleşik fiiller. Basit fiiller; tek bir kökten meydana gelir. Örneğin; *yaz-*, *ohu-*, *ğaç-*, *get-* gibi. Türemiş fiiller, türetme eklerinin yardımı ile oluşturulan fiillerdir. Düzeltme fiiller esasen isim, sıfat, sayı ve taklidi sözlerden, zamir ve zarflardan meydana gelir. İki gruba ayrılır: fiilden fiil, addan (ve ad soylu sözcüklerden) fiil. Örneğin; *baş-la-*, *düz-el-*, *aç-ıl-*, *vur-ul-* gibi.

Bu tezin konusu olan birleşik fiiller ise temelde üç başlık altında incelenir: isim + yardımcı fiil, fiil + fiil ve deyimleşmiş birleşik fiiller.

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

Oğuz grubu Türk lehçelerinden olan Azerbaycan Türkçesinde birleşik fiiller, Azerbaycan Türkçesi gramerlerinde kullanılan tabirle mürekkebe fiiller, bu çalışmanın ana konusudur. Konu ile ilgili yapılmış müstakil bir çalışmanın eksikliği fark edilmiş ve elden geldiğince bu eksiklik tamamlanmaya çalışılmıştır. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmış gerek benzerlikler gerekse farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın amacı Azerbaycan Türkçesinde birleşik fiillerin yapısını, anlamlarını, kuruluş şekillerini, Azeri Türkçesi gramerleri ışığında anlamak ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmaktır.

Bu çalışmayı yaparken sırasıyla şu yöntemi takip ettik: Öncelikle Türkiye Türkçesindeki belli başlı gramerleri tarayarak birleşik fiil konusunu anlamaya çalıştık. Daha sonra Azeri Türkçesinde bulabildiğimiz tüm gramerlerdeki birleşik fiil konusunu taradık. En son ise Elçin'in Ağ Deve romanındaki birleşik fiilleri tespit ederek anlamlandırmaya çalıştık. Bu yöntem ile eş zamanlı bir çalışma yürüttük.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK FİİLLER BAHSİ

1.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİİLLER

Ergin (2013: 386), birleşik fiilleri isim unsuru + yardımcı fiil, fiil + yardımcı fiil olarak ikiye ayırır. İsimle yapılan yardımcı fiiller et-, eyle-, ol-, bulun-, yap- fiilleridir. Bu tür birleşik fiillerde asıl manayı isim unsuru taşır. Yardımcı fiil; fiil yapma ve çekim unsuru vazifesi taşır. Birleşik fiilde isim tarafı ya isim unsuru ya da sıfat-fiil olur. Ayrıca Türkçe ya da yabancı asıllı da olabilir. Örneğin; *yok et-*, *kabul et-*, *sabreyle-*, *var eyle-*, *gürültü yap-*, *spor yap-*, *yapmış bulun-*, *gitmiş bulun-* gibi. Fiille birleşik fiil yapılan yardımcı fiiller ise; bil-, ver-, gel-, koy-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy- (ko-) fiilleridir. Bu fiillerin başına vokal bazen de -Ib zarf-fiil eki getirilerek yapılır. Bu yardımcı fiiller manaları ile değil yardımcı fiil fonksiyonu ile çekim unsuru vazifesi görürler. Örneğin; *saklaya bil-*, *konuşa bil-*, *alı ver-*, *süre gel-*, *düşmeyi gör-*, *yapa dur-*, *baka kal-*, *şaşa kal-*, *gezip dur-* gibi.

Banguoğlu (1936: 310-317), birleşik fiilleri üç temel gruba ayırır: zarf öbeği, çekim öbeği, bağlam öbeği. Zarf öbeği; zarf + fiil kalıbından oluşur. *İleri gelmek*, *karşı koymak*, *ayrı düşmek*, *denk gelmek*, *boş vermek* gibi. Çekim öbeği; a. özne olan adlarla; isim kısmı özne halinde olur ve geçişsiz fiillere eklenerek birleşik fiil oluştururlar. *Yağmur yağmak*, *hava bozmak*, *şafak sökmek*, *gün doğmak* gibi. b. nesne olan adlarla; isim kısmı nesne halinde olur ve geçişli bir fiille eklenir. Belirsiz nesne olan adlarla: *Göz yummak*, *boyun eğmek*, *kulak kabartmak*, *kavga çıkarmak*, *söz açmak* gibi.

Bu kalıptaki isimlerle fiilin aynı kökten gelmesine türeyiştten fiil kalıbı denir. *Yemek yemek, sarma sarmak, ekin ekmek, söz söylemek* gibi. Belirli nesne olan adlarla: *parayı sevmek, hapı yutmak, postu sermek, dayağı yemek* gibi. c. İsimleme olan adlarla; fiilin geçtiğı yönü gösteren başlıca yönelme, bulunma, ayrılma hallerinde bulunan isimlerle, fiillerin birleşmesinden meydana gelen birleşik fiiller bu gruba girer. *Ele almak, hatırda tutmak, halden anlamak, gözden düşmek* gibi. d. Yardımcı fiillerle: olmak, etmek, eylemek, kılmak, yapmak gibi fiillerin isim ve isim soylu kelimelerle belirtisiz nesne kalıbında birleşerek birleşik fiil yapısını oluştururlar.

Nesne olan adlarla kaynaşmış kılış ve oluş ifade etmemekle birlikte yardımcı fiillere benzeyen fiillerle birleşerek birleşik fiil yapan fiillere yarı yardımcı fiiller denir. (almak, vermek, bulmak, işlemek, görmek, koşmak gibi) *yol almak, vazife görmek, suç işlemek, şirk koşmak, şifa bulmak* gibi. c. Bağlam öbeğı kalıbında: bu gruptaki birleşik fiillerin isim kısmına isim fiil ya da -İb zarf fiilli eklenerek oluşturulur. *Satıp savmak, tellemek pullamak, kasıp kavurmak* gibi.

Gencan (1979: 310-328) birleşik fiilleri üç kısma ayırır: kurallı birleşik fiiller, anlamca kaynaşmış birleşik fiiller ve deyimleşmiş birleşik fiiller. a. kurallı birleşik fiiller: ikiye ayrılır. Bunlar; tezlik(I + ver-), yeterlik(A + bil-), sürerlik(A + kal- ; gel- ; dur-), yaklaşma(A + yaz-), isteklenme (AcAğİ ; AsI + gel-) fiilleri ile yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerdir. *Etmek, olmak, eylemek, kılmak* yardımcı fiilleri asıl yardımcı fiillerdir. Bir de yardımcı fiil görevinde kullanılan fiiller vardır ki bunlar *bulmak* ve *buyurmak* fiilleridir. b. Deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler: *gönül vermek, diş bilemek, ön ayak olmak, yüzü gülmek, dile düşmek, can çekişmek* gibi örnekler bu grubun içinde yer alır. c. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller:

alıkoymak, elvermek, varsaymak, aşermek fiillerini kapsayan birleşik fiillerdir.

Korkmaz (2014: 150-153) “Bir ad ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” Şeklinde tanımlarken birleşik fiilleri dört gruba ayırır.

1. Ad/sıfat + yardımcı fiil: isim ya da sıfat + ol-, et-, bul-, bulun-, buyur-, eyle-, kıl-, yap- yardımcı fiilleri ile kurulan birleşik fiillerdir. *Taburcu ol-, alay et-, açık ol-, kabul edil-, pır pır et-* gibi.

2. Sıfat-fiil + ol- yardımcı fiili: bu gruptaki fiiller karmaşık fiil olarak adlandırılır. Sıfat fiillin bağlı bulunduğu zamana göre üç gruba ayrılır: a. öncelik fiilleri; -miş ol-örneğin; *düşünmüş ol-, unutmuş ol-* gibi. b. alışkanlık fiilleri; -Ir ol-, mAz ol- örneğin; *ayrılmaz ol-, bilmez ol-, utanır ol-* gibi. c. niyet fiilleri; -AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, -(I)msAr ol- örneğin; *kalıcı ol-, alacak ol-, diyesi ol-, alımsar ol- düşünenecek ol-* gibi.

3. fiil + fiil: bu gruptaki fiiller iki fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir. Burada birinci fiil zarf fiil eki alırken ikinci fiiller *bil-, ver-, duy-, yaz-, gel-, gör-, kal-* yardımcı fiilleri ile kurulan birleşik fiillerdir. Bu fiiller işlevlerine göre belli gruplara ayrılır. a. yeterlik fiilleri; esas fiilin üzerine -(y)A zarf fiili + bil- yardımcı fiillinin eklenmesi ile oluşan birleşik fiillerdir. Örneğin; *alabil-, bırakabil-, eğlenebil-, sevebil-, çıkabil-* gibi. b. tezlik fiilleri; esas fiile -(y)I, -(y)U zarf fiilinin getirilmesi ve ver- yardımcı fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir. Örneğin; *çekiver-, kazıver-, kımıldayıver-, taşıver-* gibi. c. süreklilik fiilleri; esas fiille -(y)A, -(y)I ve -(y)Ip zarf fiilin getirilmesi *dur-, gel-, kal-, koy-(ko-), gör-,* ve yardımcı

fiillerinin eklenmesiyle oluşturulur. Örneğin; *anlata dur-*, *başlaya dur-*, *dolanıp dur-*, *dönüp dur-*, *çıkagel-* *bakakal-* gibi. d. yaklaşma fiilleri; esas fiile -(y)A zarf fiili ve yaz- yardımcı fiilin eklenmesi ile oluşur. Örneğin; *düşeyaz-*, *bayılayaz-* gibi. e. Uzaklaşma fiilleri; git- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiillerdir. Örneğin; *geçip git-*, *basıp git-*, *dalıp git-*, gibi.

Fiil + fiil kalıbında yer alan diğer bir başlık ise ikili birleşik fiillerdir. Yakın ya da zıt anlamlı fiillerin birleşmesinden meydana gelir ve esas fiil genellikle -(y)İp zarf fiil ekini alır. Örneğin; *alıp ver-*, *dolup taş-*, *kasıp kavur-*, *uçup git-* gibi.

Korkmaz'a göre birleşik fiillerin diğer bir grubu ise anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerdir. Buna göre iki ya da daha fazla kelimenin esas fiil ile birleşerek anlam kalıplaşması veya kayması oluşturmasıdır. Fakat diğer birleşiklerden farkı şudur ki isim kısmının sadece yalın halde değil isim grubu olarak da kullanılabilmesi ve hal ekleriyle genişletilebilmesidir.

Karahan (2012: 73-77) birleşik fiilleri iki grupta inceler: bir hareketi karşılayan ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller. Bir hareketi karşılaya fiiller ana fiillerle ve diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller olarak ikiye ayırmıştır. Ana fiillerle kurulan birleşik fiiller isim başta yardımcı fiil sonda bulunur. Bu yardımcı fiiller; *et-*, *ol-*, *yap-*, *eyle-*, *kıl-*, *bulun-* fiilleridir. Örneğin; *dost ol-*, *yok et-* gibi. Diğer fiillerle kurulan birleşik fiillerde ise yardımcı fiiller yerine asıl fiiller kullanılır. Örneğin; *yol al-*, *para ye-*, *türkü tuttur-*, *el koy-* gibi. Diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller ise zarf fiil eki almış bir fiil ve bir tasvir fiilinden oluşur. Anlamı üzerinde taşıyan fiil -A, -I, İp zarf fiil eklerinden birini alır. *Bil-*, *ver-*, *dur-*, *gel-*, *git-*, *kal-*, *koy-*, *gör-*, *yaz-*

tasvir fiilleri asıl fiille yeterlik, ihmal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma anlamlarını kazandırır.

1.2. AZERBAJCAN TÜRKÇESİNDE BİRLEŞİK FİLLER

Azerbaycan Türkçesi birleşik fiil konusu ile ilgili görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz.

Əliyev (2011: 43)'e göre birleşik fiil; iki sözün birleşmesinden meydana gelir. *Deyib-gülmək, çalışıb-vuruşmaq, oturub-durmaq, gəlib-gelmək* gibi. Birleşik fiilleri meydana getiren sözlerin her biri gramatik yönden değişebilir. *Çalışır-vuruşur, atıldı-düşdü*. Birleşik fiillerin bir kısmı terkibi fiil olarak adlandırılır. *Sahib olmaq, həll etmək* gibi.

Hüseynov ve Qaracayeva (2016: 281) 'ya göre birleşik fiiller iki sözün birleşmesinden meydana gelir ve araya tire (-) işareti koyarak yazılır. *Sevib-sevilmək, ölçüb-biçmək, çalib-oynamaq* gibi. Aynı sözün tekrarı ile de birleşik fiil meydana getirilir. *Su sulamaq, tikiş tikmək, ov ovlamaq, söyüş söymək* gibi. Etmək, eləmək, olmaq, bilmək fiillerinden oluşan birleşmelere terkibi fiil denir. *Yaxşı etdi, pis oldu, həll olundu* gibi.

Huseynzadə (2007: 124-127); Bir isim ve bir fiilden meydana gelmiş birleşik fiil hem ismin hem de fiilin ilk anlamını değiştirir. *Vəkil tutmaq, şahid tutmaq, fikrində bir şey tutmaq, palto tutmaq, toxum tutmaq* gibi. Meydana gelme şekillerine göre birleşik fiiller dörde ayrılır.

1. Ol-, et-, elé- gibi hem müstakil hem de yardımcı fiiller isim ve bazen sıfatlardan sonra kullanılarak birleşik fiil meydana getirir. *Hazır ol, daxil et, xaric et, qebul et, xol olar, şad olar* gibi.

2. Müstakil manalı fiiller isimlerden sonra gelerek birleşik fiiller meydana getirir. Bu grup birleşik fiillerin her iki tarafı da (hem isim hem fiil) aynı kökten gelir. *Ov ovlamaq, sap saplamaq, əkin ekmək tikiş tikmək* gibi. Bu tür fiilleri de iki gruba ayırmak gerekir. a. Böyle birleşik fiillerin bir kısmındaki birinci kısım(isim), yalın isimlerle; ikinci kısım ise(fiil), o isimden türemiş fiillerden meydana gelir. *Ot otlamaq, su sulamaq, ov ovlamaq* gibi b. Birinci kısımdaki isim ikinci kısımdaki fiilden meydana gelmiş isimden ibarettir. *Biçin biçmək, yamaq yamamaq, söyüş söymək* gibi. Aynı kökten isim ve fiilin birleşmesinden meydana gelen fiillere daxili obyektli fiiller de denir. Böyle daxili obyektli bütün durumlarda birleşik fiil olarak kabul edilmez. Bu fiillerin aynı kökten isim ve fiil birleşir ve leksik-gramatik olarak tek bir anlamı karşılırsa onlar birleşik fiil olarak kabul edilir. Eğer tek bir anlamı karşılamazsa (yağış yağmaq gibi) birleşik fiil olarak kabul edilmez.

3. -İb zarf-fiil ile eki birleşerek birleşik fiiller meydana getirir. *Vurub-çatmaq, bəzənib-düzənmək, çalib-çapmaq, saralib-solmaq, gəlib çıxmaq, donub qalmaq* gibi.

4. Birleşik fiillerin büyük bir kısmı frazyolojilerden (iki veya daha çok sözden meydana gelmiş mecazi sözlər) ibarettir. *Göz qoymaq, başa çıxmaq, qulaq asmaq, dil tökmək, gözə gəlməl dilə düşmək* gibi.

Kazımov (2010: 174)' a göre birleşik fiiller çeşitli sözlərin mana ve gramatik yönden birleşerek tek bir anlam ifade eden fiillerdir. Birleşik fiiller; fiillerin, fiillerle ve isim soylu sözcüklerle birleşmesinden meydana gelir. Fiillerin fiillerle birleşmesinden meydana gelen birleşik fiiller şu şekilde sıralanır.

1. Yakın anlamlı fiillerin birleşmesi yolu ile. Böyle birleşik fiillerin birinci fiili zarf fiil alır ve tire (-) işareti ile yazılır. Bu gruptaki fiilleri ikiye ayırmak mümkündür. a. -İb zarf-fiil eki ile birleşmesi ile. *Çalışıb-vuruşmaq, ésib-coşmaq, qızarıb-bozarmaq, saralıb-solmaq, aşıb-daşmaq* gibi. b. Esas anlam birinci tarafta olur, ikinci taraf birinci tarafı tarz itibariyle tamamlar. *Axıp gelmək, donub qalmaq.*

2. Bilmək fiili -A zarf-fiil eki almış bir fiille birleşerek beceri ifade eden birleşik fiiller meydana getirir. *Yaza bilmək, oxuya bilmək, yata biléək, gülé bilmək, qaça bilmək* gibi.

3. Olmağ fiili -mış, -an, -acak, -malı, -ası eki almış fiillerle birleşerek birleşik fiil meydana getirirler. *Yazmış olsam, yazan olsam, yazacaq olsam, yazmalı olsam, yazası olsam; gelmeli oldum, gelési oldum, gelén oldum, gelécék oldum, gelmiş oldum* gibi.

İsim, sıfat, sayı, zamir, mastar ve zarfların fiillerle birleşerek birleşik fiil meydana getirilmesi şu şekilde sıralanır.

1. Ol-, et-, elé- fiilleri yarı müstakil yarı yardımcı fiil gibi işlenerek adlarla birlikte birleşik fiil meydana getiriler. *Sırdaş olmaq, qoxum olmaq, parça parça olmaq, sahib olmaq, sakit eləmək, zəng eləmək, heyrət eləmək, yaxşılıq eləmək söhbət etmək, güman etmək* gibi.

2. Fiiller asıl manalarında olabildikleri gibi çoğunlukla mecazlaşarak başka bir adla birleşir ve frazyoloji meydana gelir. Bunlar da birleşik fiilden sayılabilir. *Fikré getmək, gözé gelmək* gibi. Böyle fiillerin isimlerden oluşan tarafı çeşitli hallerde olur.

1. İsim tarafı belirtme hali eki almış olur. *Yazığı gelmək, réhmi gelmək, heyfi gelmək, üréyi getéək, zéhlési getmək* gibi.

2. İsim tarafı yönelme hali eki almış olur. *Razılığa gəlmək, dəhşətə gəlmək, fikrə gəlmək, başa salmaq, dilə tutmaq* gibi.

3. İsim tarafı eksiz belirtme halinin kullanılmasıyla meydana gelen fiillerdir. *Bel bağlamaq, dil tökmək, baş açmaq, əl çəkmək, haray salmaq* gibi.

4. İsim tarafı bulunma hali eki almış olur. *Nézərdé tutma, fikrindé tutmaq* gibi.

5. İsim tarafı ayrılma hali eki almış olur. *Èldən düşmək, tagétdén düşmək, yaddan çıxmaq, özündén getmək* gibi.

Birleşik fiillerin arasına başka sözcükler de girebilir. Ayrıca birleşik fiiller cümlenin tek bir uzvu gibi hareket eder. Birleşik fiiller iki ayrı sözün birleşmesinden meydana gelir. Bu nedenle idi, imiş ile kullanılan sözcükler birleşik fiil olarak kabul edilmezler.

Cəlilbəyli (2016: 21-22)'ye göre birleşik fiiller konusu ile ilgili görüşleri kısaca şöyledir: Birleşik fiiller Azərbaycan Türkçesinde tartışmalı bir konu olsa da genel itibarıyla fiil+fiil, isim+yardımcı fiil kalıbında oluşturulurlar. Birleşik fiiller şu şekillerde oluşturulur.

1. İki ya da daha fazla sözcüğün leksik ve gramatik olarak karşılıklı alıverişi neticesinde meydana gelen birleşik fiiller. *Deyip-gülmək.*

2. Birinci tarafı esasen bir değişikliğe uğramayan fiiller. *Danışa bilmək.*

3. Birinci tarafı çeşitli sözcük türleriyle ifade olunabilen birleşik fiiller. *Daş daşımaq.*

4. ol-, et-, elə- fiilleri kismen müstakil kismen yardımcı fiil funksiyonunda kullanilarak, bazen isim bazen sıfatlardan sonra gelerek birleşik fiiller meydana getirirler. *Hazır ol, inkâr et, dua ét, igit ol, tékrar et, adam ol.*

5. Birinci taraf yalın isimlerden ikinci taraf isimden türemiş fiilden meydana gelen birleşik fiiller. *Ov ovlamaq, ip ipləmək, sap saplamaq, quş quşlamaq, su sulamaq.*

6. Birinci taraf fiilden meydana gelen isimlerden, ikinci taraf ise bu isimlerin meydana geldiği fiillerden oluşur. *Tikiş tikmək, biçin biçmək, ékin ekmək, sépin sépmək, ölü ölmək, söyüş söymək, yamaq yamamaq.*

7. Birinci tarafın -İb zarf-fiilinden oluşan birleşik fiiller. *Aşib-daşmaq, qaynayib-qarışmaq, deyib-gülmək, saralıb-solmaq.*

8. Birinci tarafı -A eki almasıyla, ikinci tarafı bilmək fiiliyle oluşan birleşik fiiller. *Qaçə bilmək, oynaya bilmək, oxuya bilmək.*

9. Deyimleşmiş fiillerden oluşan birleşik fiiller. *Başə düşmək, qulaq asmaq, hécalét çékmək, hévésdén düşmək.*

Zülfüqarlı (2009: 144): Birleşik fiiller çeşitli yollarla meydana gelir.

1. Fiillerin isim, sıfat ve zarflara eklenmesi ile. *Héyat sürmək, başə salmaq, iz qoymaq, yaxın olmaq, kömək etmək* gibi.

2. Ol-, et-, elé- gibi yarı müstakil fiillerin diğer sözcük türlerine eklenmesi ile meydana getirilir. *Yoldaş olmaq, yaxın olmaq, mésléhét etmək, tébrik elemək, xarab olmaq* gibi.

3. Frazyoloji birləşməlerinden ibaret olan birləşik fiiller. *Başa düşmək, qulaq asmaq, bel bağlamaq, éldén düşmək, fikir çékmək* gibi.

İsmayılov, Qasımov, Ellazov (2008: 20) birləşik fiiller iki ya da daha fazla sözün birləşməsindən meydana gelirler. Bu birləşmə neticesinde yeni bir anlam meydana gelir. Birləşik fiiller şu şekillerde oluşturulur.

1. Yakın ya da aynı anlamlı sözün birləşməsindən meydana gelen fiiller. *Bəzənib-düzənmək, düzüb-qoşmaq, gedib-gélmək, oturub-durmaq* gibi. Göründüğü gibi birinci tarafa -ib bağlama fiili eklenir. Fakat eklenmeden de birləşik fiil oluşturulabilir. Bu durumlarda fiilin iki tarafı da gramatik yönden değişikliğe uğrayabilir. *Atır-tutur, atıldı-düşdü* gibi. Bu fiiller tire (-) işareti ile ayrılır.

2. Bu gruptaki fiiller ayrı yazılı ve terkiбі fiil olarak adlandırılır ve ikiye ayrılır. a. Ol-, et-, elé- yardımcı fiillerinin diğər sözcük türlerine eklenmesi ile oluşturulan terkiбі fiiller. *Nail olmaq, héll etmək* gibi. b. bilmək yardımcı fiilin -A zarf fiili alan fiillere eklenmesi ile. *Oxuya bilmək, yaza bilmək* gibi. Dilimizde hareket anlamını ifade eden çok sayıda frazyoloji birləşməleri de vardır. Bu birləşməler tek bir anlam ifade etseler de bu birləşməler morfolojik değıl, sentaktiktir.

Azerbaycan Türkçesindeki en ayrıntılı gramerlerden biri olan Azerbaycan Dilinin Gramatikasi'nda birleşik fiiller konusunu şu şekilde ele alınmıştır:

Azerbaycan Türkçesinde birleşik fiiller aslında yardımcı fiiller, analitik usulle meydana gelir. Birleşik fiillerin terkininde birinci sözün çeşitliliğini göz önüne alarak ikiye ayırabiliriz:

- 1) İsim, sıfat, zamir, mastar, zarf veya yardımcı fiil nitg hissesi ile birleşen fiilden ibaret olan birleşik fiiller. Örneğin; *héyat sürmék, yardım göstérmék, ad goymağ, özüné gélmék, mübahisé açmağ parça-parça etmék* gibi.
- 2) Birinci fiili zarf fiil eki alan birleşik fiiller. Örneğin; *çalışıp-çarpışmaq, qızarıp-bozarmaq, saralıb-solmaq* gibi.

Ol-: Ol- fiili geçişsiz bir yardımcı fiildir. Çok az hallerde müstakil bir fiil gibi hareket eder. Ol- fiilinin birleşik fiil olarak kullanımını şu şekillerdedir:

Ol- fiili isimlerle beraber kullanıldığında temel manalarını yitirerek, çeşitli manalı birleşik fiiller meydana getirir.

- a) İsim halde olan dost, yoldaş, sırdaş, tanış, gönşu gibi akrabalık veya tanışıklık münasebetini ifade eden isimlerle birleşerek yakınlık veya akrabalık ifade eden birleşik fiiller meydana getirir.
- b) Yalın veya türemiş sıfatlarla beraber kullanıldığında eklendiği isme, onun bir halden başka bir hale değişmesini ifade eden mürekkep fiiller meydana getirir. Örneğin; *Périşan ol-, şirin ol-, kıymétli ol-, qézébli ol-, amansız ol-, dadlı, ol-, sahib ol-, pert ol-, razı ol-, müvefféğ ol-* gibi.

- c) Birleşik zarflarla birleşerek eşyanın belirttiği alameti ve keyfiyeti daha ayrıntılı olarak göze çarpmasından oluşan birleşik fiiller meydana getirmesidir. Örneğin; *parça-parça ol-*, *gürpığ-gürpığ ol-*, *bomboş ol-*, *alt-üst ol-*, *düyün-düyün ol-*, *xal-xal ol-*, *yümrü-yümrü ol-* gibi.
- d) Ol- yardımcı fiili frazyoloji ifade eden yardımcı fiiller meydana getirir. Bu gruptan olan birleşik fiiller insanın gösterdiği hususiyetleri veya onun vaziyetini gösterir. Örneğin; *var ol-*, *üzü ağ ol-*, *pés ol-*, *kar ol-*, *yanıb küil ol-*, *yerlé yeksan ol-* gibi.

Et-/ elé- Geçişili bir fiillidir. Çok az durumlarda tek başına kullanılır. Bu fiil yardımcı fiil olarak kullanıldığında şu anlamları ifade eder:

- a.** Vazife, meşguliyet veya iş bildiren isimlerle beraber kullanılarak şahsın meşguliyet veya vazifesini gösteren mürekkep fiiller meydana getirirler. Örneğin; *müellimlik et-*, *rêhbérlik et-*, *başcılık et-* gibi.
- b.** Hissi kavrayış ifade eden isimlerle beraber kullanılarak gösterdiği şahsa ait his ve heyecanını ifade eden birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *héyrét et-*, *mééccüb et-*, *acığ elé-*, *dérd et-*, *inad et-* gibi.
- c.** İsim görevinde kullanılan bir grup isimlerle beraber kullanılarak hedefe doğru yönelmiş iş ve hareketi gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *hücum et-*, *hörmét et-*, *él et-*, *adém et-*, *véd et-*, *tamaşa et-* gibi.

- d. Bulunma hali eki almış isimlerle beraber kullanılarak sahiplik ifade eden mürekkep fiiller meydana getirir. Örneğin; *éldé et-*.
- e. Çıkma eki almış isimlerle beraber kullanılarak engel ifade eden mürekkep fiiller meydana getirir. Örneğin; *yoldan elé-, işdén elé-* gibi.
- f. Sıfatlarla beraber kullanılarak eşyanın niteliğini hal ve vaziyetini ifade eden birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *sakit elé-(yumuşaltmak ovundurmak), rahat et-, aydın et-, rüsvay et-, hazır et-, müğessir(günahkâr) et-* gibi.

Yukarıdaki mürekkep çoğundan et-/ elé- yardımcı fiilleri atıp sıfat köküne +IA, +IAş, dIr, eklerini getirdiğimizde yukarıdaki manalarını tamamen yitirir. Örneğin; *rahat et--rahatlamağ, aydın et- aydınlaşdırmağ* gibi.

Gél-: Geçişsiz bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında sözlük anlamını yitirerek müstakil manalı fiiller meydana getirir.

- a. İsimlerle beraber kullanıldığında iki tür anlamı olan fiiller meydana getirir. İlki; herhangi bir şahsa yönelmiş olumsuz bir hareketi ifade eden birleşik fiiller meydana getirmesidir. Örneğin; *gara-qorxu gél-* (*korkutmak, tehdit etmek*), *kélék gél-* (*yalan laflarla hile ile aldatmak, kandırmak*) gibi. İkincisi ise isimlerle veya beraber kullanılarak bir his ve heyecan ifade eden birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *yazığt gél-* (*merhamet etmek, acımak*), *yemeyi gél-* (*1.yemek hoşuna gitmek, yemek istemek 2. Çok fazla hoşuna gitmek*) *gülmeyi gél-, yatmağt gél-, sevinmeyi gél-, hoşu gél-* gibi.

b. Yönelme halinde olan isimlerle bazen de zamirlerle beraber kullanılarak şu anlamları ifade eder: a. Bir neticenin elde edilmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *razılığa gél-, yola gél-, néticéyé gél, fikré gél-* gibi. b. Eşyada meydana gelen herhangi bir hal-vaziyet değişikliğinin meydana gelmesini veya herhangi bir netice elde etmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *hérékété gél-, özüné gél- dilé gél-, sözé gél-, déhşété gél-, été- cana gél-, vécdé gél-, cana gél-* gibi.

c. Sıfatlarla beraber kullanıldığında;

-Herhangi bir nesnenin insana sağladığı tesiri gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *hoş gél-, ağır gél-* gibi.

-Herhangi bir şeye yönelmiş iş veya hareketin ne ile neticelendiğini gösteren birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *galip gél-, üstün gél-* gibi.

d. Birleşik zarflarla beraber kullanılarak iş ve hareketin yapılış şeklini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *kéllé-kélleyé gél-, üz-üzé gél-* gibi.

Get-: Geçişsiz bir fiildir. Get- yardımcı fiili ismin çeşitli halleriyle beraber kullanıldığında temel anlamını yitirerek aşağıdaki çeşitli manalı birleşik fiilleri meydana getirirler.

a. Yalın, yönelme veya ayrılma halinde olan isimlerle beraber kullanıldığında eşyanın durumunu ve keyfiyyetini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler.

- Yalın halde bulunan isimlerle get- yardımcı fiilinin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiiller. Örneğin; *ağlı get-*, *üreyi get-* gibi.

- Yönelme halinde kullanılan isimlerle beraber kullanılarak birleşik fiil meydana getirir. Örneğin; *fikrê get-*, *hâyala get-*, *sükûta get-*, *ziddinê get-*, *yola get-*.

- Ayrılma halinde olan isimlerle beraber kullanılarak birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *özündên get-*, *éldên get-* gibi.

Düş- Geçişsiz bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında temel anlamını yitirerek aşağıdaki anlamları meydana getirirler.

a. İsimlerle beraber kullanıldığında herhangi bir nesneye yönelmiş iş ve hareketi gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *işî düş-*, *elçi düş-*, *esir düş-* gibi.

b. Yönelme halinde olan isim ve sıfatlarla beraber kullanıldığında öznenin durumunu veya herhangi bir duruma uğramasını gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *dêrdê düş-*, *yorğan-döşéyé düş-*, *dara düş-*, *azara düş-*, *gorhuya düş-*, *falakaté düş-* gibi.

c. Ayrılma hali olan isimlerle beraber kullanıldığında eşyanın niteliğini ifade eden birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *hormétdên düş-*, *éhémiyyétdên düş-*, *güçdên düş-*, *éldên düş-*, *gözdên düş-* gibi.

c. Sıfat ya da zarflarla beraber kullanıldığında eşyada hal ve vaziyetin değiştiğini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *ayrı düş-*, *aşağı düş-* gibi.

Çék-: Geçişli bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında aşağıdaki manaları verir.

a. Belirtme eki almamış isimlerle beraber kullanıldığında;

- Öznenin geçirdiği değişikliği gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *açlığı çék-*, *kef çék-*, *gorhu çék-*, *céza çék-*, *lézzét çék-*, *zéhmet çék-*, *gém çék-*, *gussé çék-*, *sancı çék-*, *zérér çék-*, *ziyan çék-* gibi.

- Belli bir nesneye doğru yönelmiş iş ve hareketi gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Bu gruptaki birleşik fiiller yönelme halinde olan nesnelere talep eder. Örneğin; *sédd çék-*, *désté çék-*, *misal çék-*, *hücüm çék-*, *hérc çék-* gibi.

- Eşyanın belirti, keyfiyet veya hal vaziyeti kazandığını gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. *Şiré çék-*, *yel çék-*, *his çék-*, *su çék-*, *ziyan çék-* gibi.

- Öznenin belirli bir işten kaçındığını gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. *Èl çék-* gibi.

b. Yönelme eki almış isimlerle beraber kullanılarak, eşyaya herhangi bir yönden tesir edilmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *dara çék-*, *démé çék-*, *suya çék-* gibi.

c. Sade veya türemiş isimlerle beraber kullanıldığında insanın keder veya öfkesini ifade eden birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *ah çek-*, *ah-zab çek-*, *dad-aman çek-* gibi.

Sal-: Sal- fiili isim ve isim soylu sözcüklerle kullanılarak aşağıdaki anlamları veren birleşik fiiller meydana getirirler.

a. Herhangi bir eşyanın meydana getirilmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Meydana getirilen nesnenin neyden oluştuğu birleşik fiilin terkinde birinci sözden anlaşılır. Örneğin; *yuva sal-*, *bağ sal-*, *yurd sal-*, *yol sal-*, *meşé sal-*, *yorğan sal-* gibi.

b. Herhangi bir nesneye yönelmiş iş, hal ve hareketi ifade eden birleşik fiiller meydana getirirler. Bu gruptaki birleşik fiiller yönelme halinde olan nesnelere talep eder. Örneğin; *nézér sal-*, *méhébbét sal-*, *vélvélé sal-*, *meyl sal-*, *nifağ sal-*, *léké sal-*, *dava sal-* gibi.

c. Herhangi bir durumun hal ve vaziyetindeki değişimi gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *söhbét sal-*, *sés sal-*, *çığır-bağır sal-*, *édavét sal-*, *ğalmağal sal-*, *şuluğluğ sal-* gibi.

d. Yönelme halinde olan isimlerle beraber kullanılarak eşyanın değişmesini veya herhangi bir hadiseye düşür edilmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirirler. Bu gruptaki birleşik fiillerin çoğu geçişli olur. Örneğin; *déhşété sal-*, *başá sal-*, *işé sal-*, *elé sal-*, *hataya sal-*, *fikré sal-*, *zarafata sal-*, *dilé-ağza sal-*, *téşvişé sal-* gibi.

e. Ayrılma eki almış isimlerle beraber kullanılarak eşyanın alameti, keyfiyetinde değişiklik meydana getiren birleşik fiiller meydana getirirler. Bu gruptaki birleşik fiillerin çoğu geçişli olur. Örneğin; *tagétdén sal-*, *gücdén sal-*, *éldén sal-*, *ayağdan sal-*,

hörmétdén sal-, éhémiyyétdén sal-, gözdén sal-, ruhdan sal-, candan sal- gibi.

Tut-: Geçişli bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında sözlük anlamını yitirerek aşağıdaki anlamlara gelen müstakil fiiller meydana getirirler.

a. Çeşitli amaçlarla herhangi bir nesneye yönelmiş iş, hal ve hareketi ifade eden birleşik fiiller meydana getiriler. Örneğin; *üz tut-, divan tut-, él tut-, toy tut-* gibi.

b. *Baş* ismiyle beraber kullanıldığında herhangi bir amacın hayata geçmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *baş tut-* gibi.

c. *Hébér* ismi ile beraber kullanıldığında herhangi bir mesele hakkında malumat elde edilmesini gösteren birleşik fiiller meydana getirir. *Hébér tut-* gibi.

d. Çeşitli anlamlarda olan birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *oruç tut-, yas tut-, matém tut-* gibi.

e. Herhangi bir tesir neticesinde eşyada değişiklik meydana getiren birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *açığı tut-, gülméyi tut-, qézébi tut-, ağlamağı tut-, hirsu tut-, yuhusu tut-* gibi.

f. Yönelme halinde olan isimlerle beraber kullanılır. Örneğin; *dilé tut-, sorđu-suala tut-, atésé tut-* gibi.

g. Bulunma eki almış isimlerle beraber kullanılarak düşünme ile alakalı birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *nézérdé tut-, fikirdé tut-* gibi.

h. Sıfatlarla beraber kullanılarak birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *uca tut-*, *üstün tut-* gibi.

Çih-: Geçişsiz bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında aşağıdaki manalara gelir.

a. Sıfatlarla ve *çih-* yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *yalan çih-*, *témiz çih-*, *hain çih-*, *césarétli çih-*, *véfali çih-*, *adı çih-*, *sédagétli çih-*, *etibarlı çih-*, *boş çih-*, *üstün çih-* gibi.

b. Yönelme halinde olan isimlerle beraber kullanıldığında birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *üzé çih-*, *boşa çih-*, *témizé çih-*, *yoha çih-*, *aşkara çih-*, *méydana çih-*, *düzé çih-* gibi.

c. Yönelme halinde olan isimlerle bazen de mastar ile beraber kullanıldığında belli bir hedefe yönelmiş birleşik fiiller meydana getirirler. Örneğin; *ova çoh*, *tamaşaya çih-*, *séféré çih*, *işé çih-*, *gézméyé çix-* gibi.

d. Çıkma halinde olan isimlerle beraber kullanılarak çeşitli manalara gelen birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *éldén çih-*, *yaddan çih-*, *özündén çih-*, *hövsélédén çih-*, *imtahandan çih-*, *xécalétdén çih-*, *déridén çih-* gibi.

Ver-: Geçişli bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında aşağıdaki manalara gelir.

a. Herhangi bir nesneye doğru yönelmiş iş ve hareketi ifade eden birleşik fiiller meydana getirir. Bu grup birleşik fiiller yönelme halinde olan nesnelere talep eder. Örneğin; *hağğ ver-*, *téhvil ver-*, *néş'é ver-*, *él ver-*, *ğulağ ver-*, *salam vermək*, *ürék ver-*, *cavab ver-*, *söz ver-*, *émr ver-*, *icazé ver-*, *tohmağlığ ver-*, *sés ver-*, *yol ver-*, *hébér ver-*, *fikir ver-*, *éhémiyyét ver-*, *ihtiyar ver-* gibi.

b. Belirli bir olayın veya durumun ortaya çıkmasını gösteren birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *üz ver-*, *can ver-*, *baş ver-* gibi.

Vur-: Geçişli bir fiildir. İsim ve isim soylu sözcüklerle beraber kullanıldığında aşağıdaki manalara gelir.

a. Herhangi bir nesneye yönelmiş iş ve hareketi ifade eden birleşik fiiller meydana getirir. Örneğin; *göz vur-*, *él vur-*, *ziyan vur-*, *yara vur-*, *gül vur-*, *nahiş vur-*, *od vur-*, *dém vur-* gibi.

b. Yönelme halinde olan isimlerle beraber kullanılır. Örneğin; *başa vur-*, *ağla vuré*, *üzé vur-* gibi.

Azerbaycan Türkçesi'nde temel yardımcı fiiller ile kurulan birleşik fiiller bu şekildedir. Fakat yukarıda saydıklarımızdan daha az kullanılan yardımcı fiillere ise daha kısa değineceğiz.

Götür-: isim+götür- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *nümuné götür-*, *él götür-*, *méhsul götür-*, *oğulluğa götür-*, *ménféét götür-* gibi.

Aç-: isim+aç- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *atés aç-*, *mübahisé aç-*, *söhbét aç-*, *dil aç-*, *él-ayağ aç-*, *söz aç-*, *gol-ğanad aç-*, *baş aç-*, *sabah aç-* gibi.

Çal-: isim+çal- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *él çal-*, *küling çal-*, *zéng çal-*, *zéfér çal-*, *layla çal-*, *gélébé çal-*, *zérbé çal-*, *ğanad çal-* gibi.

Gétir-: isim+getir- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *hévésé getir-, hébér getir-, yola getir-, tab getir-, heyrété getir-, hérékété getir-, téngé getir-* gibi.

At-: isim+at- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *can at-, boy at-, meydana at-, söz at-, bötan at-, él at-, şér at-, gol at-* gibi.

Gal-: isim+gal- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *mat gal-, razı gal-, nigaran gal-, heyran gal-, yetim gal-, sadıg gal-, ağlar gal-, geri gal-, géydé gal-, yuhuya gal-, geridé gal-* gibi.

Goy-: isim+goy- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *şért goy-, minnét goy-, cavabsız goy-, hörmét goy-, baht goy-, üz goy-, heyran goy-, nigaran goy-, gol goy-, viran goy-, gıymét goy-, müzakiréyé goy-, méshéréyé goy-* gibi.

Gör-: isim+gör- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *hazırlıg gör-, yuhu gör-, tédbir gör-, mésléhét gör-* gibi.

Sür-: isim+sür- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *dövran sür-, ömür sür-, yer sür-, héyat sür-* gibi.

Keçir-: isim+keçir- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *baxt keçir-, té' mil keçir-, böhran keçir-, héyata keçir-, gözdén keçir-* gibi.

Çihart-: isim+çihart- yardımcı fiilinden meydana gelen birleşik fiiller. Örneğin; *gérar çihart-, hogğa çihart-, ad-san çihart-, yoha çihart-, hövsélédén çihart-* gibi.

2. fiil+fiil kalıbında olan birleşik fiiller: Bu grup birleşik fiillerde birinci taraf -Ib eki ile diğer fiile bağlanır. Bu grup birleşik fiillerde verilen fikir ve imge daha kuvvetlenir. Örneğin; *aşib-daş-*, *ğaynayib-ğarış-*, *çalışıb-vuruş-*, *çalışıb-çapala-*, *gézib-dolan-*, *durub-otur-*, *gızarıb-bozar-*, *yandırıp-yaz-*, *ğatıb-ğatışdır-*, *bézénib-düzén-*, *saralıb-sol-*, *ğışqırıp-bağır-*, *düşünüb-daşın-* gibi.

İKİNCİ BÖLÜM

İSİM UNSURU + YARDIMCI FİİL KALIBINDA OLAN BİRLEŞİK FİİLLER

2.1. OL-

2.1.1. İSİM + OL-

Asılı ol-: bir sebebin neticesi olmak, bir sebep ile ilgili olmak, bir şeye bağlı olmak.

“... *Gébristan kimliyindén, néçiliyindén asılı olmayarağ...*” s.7

... kabrin kime ait olduğuna ve ne olduğuna bakılmaksızın...

Qérq ol-: batmak.

“... *Qém déryasına qérq olub?*” s. 41

Gam denizine mi batmış?

Nuş ol-: afiyet olmak.

“... *Alın nuş olsun*” s.44

Alın afiyet olsun.

Méşğul ol- meşgul olmak.

“... *indi daha bu işle méşğul olmurdu...*” s.45

...şimdi daha bu işle meşgul olmuyordu...

Mané ol-: engel olmak.

“... o balaca kitabı insanların ülvi hisslérlé yaşamağına mané olur?”
s.195

... o küçücük kitabı insanların yüce hisler yaşamasına engel olur mu?

Sahib ol-: sahip olmak.

“... bu torpağı da sahib olmağı isteyirdi...” s.131

Bu toprağı da sahip olmak istiyordu.

Şahid ol-: şahit olmak.

“... Hanım halanın onu gövmağıının şahidi oldum? s.140

Hanım halanın onu kovmasının şahidi mi oldum?

Yoh ol-: yok olmak.

“... Dan yerinin gızartısı ériyib olurdu...” s.35

Tan yerinin kızıllığı eriyip yok oluyordu...’

Peyda ol-: görünmek.

“... yaz geçesi sirkin gabağıında peyda olub...” s.143

... Yaz gecesi sirkin önünde görünüp...

Ġismét ol-: kısmet olmak.

“... o da mélum döyül, Ġismét olacağı...” s.164

... O da belli değıl, kısmet olacak.

Dahil ol-: girmek.

“... ora özü dé dahil olmağına çekinirdi...” s.174

... oraya kendisi de girmeye çekiniyordu.

Éhaté ol-: dört tarafını tutmak, etrafını tutmak, çevirmek.

“... yavaş-yavaş yarpaqlamağa başlamış meynélérlé éhaté olunmuş küçə eyvanları mənə bahır...” s.182

... yavaş yavaş filizlenmeye başlayan üzüm kütükleriyle çevrilmiş sokak balkonları bana bakıyor...

Hadisé ol-: olay olmak.

“... mən dé o uşağa bahdım, ona göz bürüdüm vé birden gëribé bir hadise oldu...” s.183

... ben de o çocuğa baktım ona göz kulak oldum ve birdenbire garip bir olay oldu.

Dérd ol-: dert olmak.

“... vé bu, benim üréyimdé dérd olmuşdu...” s.185

... ve bu benim yüreğime dert olmuştu.

Ğismét ol-: kismet olmak.

“... göyércinléri çıharıb atırdım vé o ölü göyércinlér dé yégin kürén pişiyin ğisméti olurdu...” s.186

... güvercinleri çıkarıp atıyordum ve o ölü güvercinler muhakkak bir kedinin kismeti oluyordu...

Ümid ol-: ümit etmek, ummak.

“... hesab etmişém vé hémişé sénin gélécéyiné hususi ümidim olub...” s.194

... hesapladım ve senin geleceğinden özel olarak ümitliyim...

Helak ol-: ölmek.

“... ağ dérisi indi sümüklérindén sallanan o arvadın da éri öz boğazından késib balalarına verdi vé özü acından helak oldu...” s. 202

... ak derisi şimdi kemiklerinden sallanan o kadının kocası da kendinden kısıp çocuklarına verdi ve kendi de açlıktan öldü...

Hémsérhéd ol-: komşu olmak.

“... Osmanlılarla hémsérhéd olmasa da...” s. 235

... Osmanlılarla komşu olmasa da...

Sakit ol-: sessiz olmak.

“... sakit ol!...” s. 246

...sessiz ol!

Heyran ol-: hayran olmak.

“... bütün saray éyanı bu sésé heyran olmuşdu...” s. 250

... bütün saray eşrafı bu sese hayran olmuştu...

Peşman ol-: pişman olmak.

“Né üçün Ğabil Habili öldüré bildi vé sonra da o cür pészman oldu? ...” s. 252

... Kabil Habil’i niçin öldürdü de sonradan pişman oldu? ...

Harab ol-: harap olmak, bozulmak.

“... çoh kitab ohumuşdu vé héтта gözléri harab olmasın deyé...” s. 252

... çok kitap okumuştu ve hatta gözleri bozulmasın diye...

Èvéz ol-: değişmek, dönüşmek.

“Sonra get-gedé bu hiss başğa bir hisslé évéz olundu: ...” s. 261

Sonra gitgide bu his başka bir hisse dönüştü...

Élaç ol-: derman olmak.

“... *hémén dé sénin dérdiné élaç olar!*” s. 264

... hemen de senin derdine derman olur.

Layığ ol-: layık olmak.

“... *Ziyad hana layığ arvad olmadı.*” S. 267

... Ziya Han’a layık bir eş olmadı.

Aşığ ol-: âşık olmak.

“... *Ziyad Hanın oğlu Mahmud aşığı olub...*” s. 278

... Ziyad Han’ın oğlu Mahmud âşık olmuş...

Narahat ol-: rahatsız olmak.

“... *Mahmudun zéifliyindé tapanlar bu hébérdén narahat oldu...*” s. 279

... Mahmud’u zayıf bulanlar bu haberden rahatsız oldu...

Nökér ol-: hizmetçi olmak.

“... *Müzéffér ağanın iğamétgahında nökérl olmuşdu...*” s. 291

... muzaffer ağanın evinde hizmetçi olmuştu...

Sébéb ol-: sebep olmak.

“... *Güncé camaatının heyrétiné sébébl olan...*” s. 296

... Günce cemaatinin şaşmasına sebep olan...

Helak ol-: mahvolmak.

“... *Sultan Selim Çaldıran döyüşündé hélak olmuş...*” s. 324

... Sultan Selim Çaldıran savaşında mahvolmuş...

Divané ol-: divane olmak.

“... *dünyanın bérkindén-boşundan hébersiz bir novcavanın dérdindén divane olsun...*” s. 335

... dünyanın derdinden sıkıntısından habersiz bu gencin derdinden divane olsun...

Lé'nét ol-: lanet olmak.

“... *Mahmudla görüşdén sonra baş galdırıp vé hémin gecéyé lé'nét olsun ki, ...*” s. 338

... Mahmud'la görüştüktan sonra baş kaldırmış ve şu geceye lanet olsun ki, ...

Hakim ol-: hâkim olmak.

“... *Mahmudun bütün varlığına bir gorhu, telaş hâkim olmuştu...*” s. 341

... Mahmud'un bütün varlığına bir korku, telaş hâkim olmuştu...

Èlavé ol-: eklemek.

“... *çünkü méhtér Céférin at méhébbétiné yeni bir gizili méhébbét élavé olmuşdu.*” s. 346

... çünkü Seyis Cefer'in at muhabbetine yeni bir gizli muhabbet eklenmişti.

Dérviş ol-: derviş olmak.

“... *derviş olub, çölléré düşmüşdü, ...*” s. 347

... derviş olup çöllere düşmüştü...

Yolçu ol-: yolcu olmak.

“... *sén yolçusan, yolçu ol, ...*” s. 348

... sen yolcusun, yolcu ol...

Tamam ol-: tamamlamak.

“... *Rızanın, hélé ğırh günü tamam olmamış...*” s. 363

... Rıza'nın henüz kırk günü tamamlanmamıştı.

Lal ol-: lal olmak.

“... *cemaatı soyuğ tér basdı vé elé bil ki hamı lal oldu, ...*” s. 368

... cemaati soğuk ter bastı ve sanki hepsi lal oldu...

Méhkum ol-: mahkûm olmak.

“... *Ğırmızı Tuman Kişi bütün ömür boyu té'ziyedarlığa méhkum olmuş bir adamdı; ...*” s. 371

... Ğırmızı Tuman Kişi ömür boyu yas tutmaya mahkûm olmuş bir adamdı...

Aç ol-: aç olmak.

“... *çünkü insan né üçün bédbéht olmalı idi, bu boyda dünyada aç olmalı idi? ...*” s. 375

... çünkü insan ne için bedbaht olmalıydı, bu kadar dünyada aç olmalıydı? ...

Céllad ol-: cellat olmak.

“... *Céllat Kazımın atası da céllad olmuşdu...*” s. 380

... Cellat Kazım'ın babası da cellat idi...

Ġéddar ol-: gaddar olmak.

“... Mahmuda ġarşı ġézébi söndürürdü, ġéddar olmaġa ġoymurdu...”

s. 404

... Mahmud’a karşı öfkesini dindiriyordu, gaddar olmasını engelliyordu...

Zélzélé ol-: deprem olmak.

“... hér téréfé ġapġara ġar yağdı, zélzélé oldu...” s. 423

... her tarafa kapkara kar yağdı, deprem oldu...

Şad ol-: ferahlık vermek.

“... Ġur’an deyir ki, Allah sıhıntıdan sonra hémişé şad edir...” s. 273

... kuran diyor ki: Allah her sıkıntıdan sonra ferahlık veriyor.

Dost ol-: dost olmak.

“...Bah, bele

Dost olaġ,

Oynayaġ...” S. 275

... Bak, buraya

Dost olalım,

Oynayalım...

2.1.2. SIFAT + OL-

Aydın ol-: anlaşılmaq, aydınlanmaq.

“... *çünkü birden-biré ménom özüm üçün aydın oldu ki...*” s.120

... çünkü birdenbire benim için anlaşıldı ki...

Mé'lum ol-: malum olmaq.

“... *və günlérin bir günü méné mé'lum olacaq ki...*” s.22

... ve günün birinde bana malum olacaq ki...

Pért ol-: perişan olmaq.

“... sirk günü ménom pért olmuşdum...”

... sirk günü ben perişan olmuştum.

Méğlub ol-: bir muharebede, yarışta ya da bir tartışmada yenilmek.

“... *Séfure hala ilé bu söhbétdé méğlub olmağ istémirdi...*” s.141

... Sefure hala bu sohbetde yenilmek istemiyordu...

And ol-: söz vermek, yemin etmək.

“... *Allah'a and olsun...*” s.154

... Allah'a yemin olsun...

Déli ol-: deli olmaq.

“... *hamı déli bilerdi onu vé bélké Sona doğrudan da déli olub?*” s.167

... herkes onu deli bilirdi ve Sona gerçekten de deli mi olmuştu?

Béléd ol-: aşına olmaq.

“... *gizléné-gizléné başğasının sırrına béléd olmurdum...*” s.190

... gizlene gizlene başğasının sırrına aşına olmuyordum...

Ġohum ol-: akraba olmak.

“... ġız t r f g rs n ki, s n kimsen, ġoy g rs nler ki, kiml  ġohum olurlar...” s.193

... kız tarafı senin kim olduġunu g rs n ki kimlerle akraba olduġunu anlasınlar...

Lazım ol-: lazım olmak, gerekmek.

“... el i g nd rm k lazım oldu...” s.193

... el i g ndermek gerekti...

Razı ol-: razı olmak, memnun olmak.

“... F tulla hat m d  b y k bir ruh y ksekliyi il  bu iŐ  razı oldu...” s.193

... Fetulla da b y k bir g n l y celiġi ile bu iŐ  razı oldu.

Bigan  ol-: yabancı olmak.

“...  y r m n s nin yaradıcılıġ tal yin  big ne olsaydım, bu s zleri demezdim...” s.194

... eġer ben senin kaderine yabancı olsaydım bu s zleri s ylemezdim.

Bet r ol-: beter olmak.

“... uzandıġca uzanan yol boyu  zab- ziyy tind n d  bet r oldu...” s.207

... uzadık a uzanan yol boyu azabından beter oldu...

 ziz ol-: aziz olmak.

“... yeni muharib y  getdiyi bu aylar  rzind  bizim m h ll y  daha yakın olub, daha  ziz olub.” s.208

... yeni savaŐ a gittiġi Ő  aylar i inde bizim mahalleye daha yakın olmuŐ , daha aziz olmuŐ ...

Meyus ol-: ümit yitirmek.

“... Ziyad han meyas oldu...” s. 237

... Ziyad han ümidini yitirdi...

Müntézir ol-: beklemek.

“hitmétçi içeri girib Mirzé Salmanın müntézir olduğunu söyledi.” S.
262

Hizmetçi içeri girip Mirze Salman’ın beklediğini söyledi.

Féréhli ol-: sevinçli olmak.

“... heç zaman bu cür yüngül yerimemişdi, bu cür féréhli
olmamışdı...” s. 265

... hiçbir zaman böyle yavaş yürümemişti, böyle sevinçli olmamıştı...

Güçlü ol-: güçlü olmak.

“... amma Süleyman Paşa istediğini eléyén adam idi vé istediğini
belécé héyata geçirmeyi, güçlü olmağı...” s. 391

... ama Süleyman Paşa istediğini yapan bir adamdı ve istediğini
böylece hayata geçirmeyi, güçlü olmayı...

Mélhém ol-: merhem olmak.

“... bu pıçiltı bir mélhém olub Baba Keşişin üréyiné yayılırdı...” s.
417

... bu fısıltı bir merhem olup Baba Keşiş’in yüreğine yayılıyordu...

2.1.3. ZARF + OL-

Tégnéfés ol-: nefesi kesilmek.

“... Sona hořtbéhtlikdén boğula-boğula, tégnéfés ola-ola piçıldaya-piçıldaya...” s.180

... Sona mutluluktan boğula boğula, nefesi kesile kesile, fııldaya fııldaya...

Alt-üst ol-: alt üst olmak.

“... bütün dünya alt-üst olar...” s. 355

... bütün dünya alt üst olur...

2.1.4. ZARFFİİL + OL-

Sürüşkén ol-: kayganlaşmak.

“... çılpağ bédéninés suya salınıb şahtada dondurulmuş vé ilan dérisi kimi sürüşkén olmuş don geymişdi.” s. 407

... çıplak bedenine suya sokup madende dondurulmuş ve yılan derisi gibi kayganlaşmış pantolon giymişti.

2.2. ET- / EYLÈ-

2.2.1. İSİM + ET- / EYLÈ-

Etiraz et-: itiraz etmek.

“... iri «aerodrom» papağını gözlerinin üstüncen sallamış har satan oğlan etiraz edirdi.” S.56

... büyük “havalanı” gibi geniş kalpağını gözlerinin üstüne kadar indiren mahcup genç itiraz ediyordu.

Cürét et-: cesaret etmek.

“... bir söz soruşmağa cürét etmirdi.”

... bir söz söylemeye cesaret edemiyordu...

Davam et-: devam etmek.

“... addımlaya-addımlaya yoluna davam edirdi.” S.39

... adım ata ata yoluna devam ediyordu.

Dérk et- anlamak.

“... sonradan öz tæsəvvürümdə dérk etmişém...” s.12

... sonradan kendi hayalimde anlamışım...

Ehtiyat et- çekinmek.

“... gaçıb gélmışdi vé İbadulladan ehtiyat elésélér dé...” s.24

... kaçıp gelmişti ve İbadulladan çekinseler de...

Féhr et-: övünmek.

“... Cébrayilin maşınları kimi féhr edirdim.” S.46?

... Cebrayil’in arabaları gibi övünüyordum.

Hesab et-: hesaba katmak, saymak.

“... İbadullah’ı adam hesab etmirdi.” s. 23

... İbadullah’ı adam hesaba katmıyordu.

Hiss et-: hissetmek.

‘... ğəbir daşının nəzərlərini öz üzerimdə hiss etmişəm...’ s. 9

... kabir taşının bakışlarını üzerimde hissetmişim...

Hücum elé-: saldırmak.

‘... bu adamlara hücum eléyér, vurar onları, söyér onları...’ s. 109

... bu adamlara saldırır, onlara vurur, söver...

Ġəbul elé-: kabul etmek.

“... bir parça çörəyi iki yeré böldükləri atamı ğəbul elémir...” s.13

... bir paça ekmeği iki parçaya bölmelerini dedem kabul etmiyor...

İllah et-: yemin etmek.

“... uşağları da ne illah eléyirdilər...” s.102

... çocukları da ne yemin ediyorlardı...

Kéşf et-: keşfetmek.

“... yolcu gözlenilmedén kéşf etdi ki...”

... yolcu fark edilmeden keşfetti ki...

Kömék elé- yardım etmek.

“... *bir-birlériné kömék eléyé-eléyé...*”

... birbirlerine yardım ede ede...

Müraciét elé-: hitap etmek.

“... *atamdan başga heç kim anama belécé mehriban, belécé méhrém müraciét elémirdi.*”

... babamdan başka hiç kimse anneme böyle samimi, böyle mahrem hitap etmiyordu.

Séhv elé-: hata etmek, yanılmak.

“... *çox böyük séhv elémişdilér amma sonradan atılan daş topuğa dələr*” s. 53

... çok fazla hata etmişlerdi ama iş işten geçmişti.

Söhbét elé-: sohbet etmek.

“... *héttá Hanım hala özü olmayanda da belé söhbét eléyén arvadlar...*” s. 52

... hatta Hanım Hala yokken de böyle sohbet eden kadınlar...

Réhmét elé-: rahmet etmek.

“... *Allah ona réhmét elésin.*” S.33

... Allah ona rahmet eylesin.

Tamaşa elé-: seyretmek.

“... *yeméyiné tamaşa eyléméyé başladı.*” S.59

... Yemeğini seyretmeye başladı.

Tésévvür et-: hayal etmek.

“... o körpə söyüddən uzaqlarda təsəvvür edirdim.” s. 47

... o taze söğütten uzaklarda hayal ediyordum.

Tésdiğ et-: tasdik etmek.

“... Gocanın sözlərini tésdik elédim.” s. 48

... Goca'nın sözlerini tasdik ettim.

Tébrik elé-: tebrik etmek.

“... Gedib tébrik eléyirdi...” s. 16

... gidip tebrik ediyordu...

Télheklik elé- oyun yapmak, oyunbazlık yapmak, canbazlık etmek.

“... o sirkdə telxeklik eléyib...”

... o sirkte canbazlık edip...

Tésir et-: tesir etmek.

“... O ğalın-ğalın kitablar da méhéllémizin adamlarına maşınlarından az tésir etmirdi.” s. 48

... O kalın kalın kitaplar mahallemizin adamlarına arabalarından daha az tesir etmiyordu.

Zülm et-: zulmetmek.

“... Adém oğluna zülm edirdi...” s.127

... insanoğluna zulmediyordu.

Sirayet elé-: sirayet etmek.

“... Èlékbérin dé üréyiné sirayet elémişdi...” s.145

... Elekber’in de yüreğine sirayet etmişti...

Yoldaşlıg elé-: arkadaşlık etmek.

“... Céfêrgulu ilé küçédé oynayan, yoldaşlıg eléyén o balaca Èlékbéri gördüm...” s.154

... Cafergulu ile sokakta oynayan, arkadaşlık eden o küçük Elekber’i gördüm...

Téréddüd et-: tereddüt etmek.

“... Mé’sum bir müddet téréddüd etdi...” s.114

... Mesum bir müddet tereddüt etti...

İştirak elé-: iştirak etmek.

“... Èliabbas kimi oğlunu défn mérasimindé iştirak elémédi...” s.114

... Eliabbas gibi oğlunun cenaze merasimine iştirak etmedi.

Tésvir et-: tasvir etmek.

“... sonra İbadulla ağzı sulana- sulana dévé étinin gütabını tésvir etdi...” s.116

... sonra İbadulla ağzı sulana sulana deve etli yemeği tasvir etti...

Çare elé-: çare bulmak.

“... ama benim bu dérdé çare eléméyé héç bir imkanım yoh idi...” s.185

... ama benim bu derde çare bulmaya hiç imkânım yoktu...

Nifrét et-: nefret etmek.

“... *çünkü hamı ürüyündé ona nifrét edir...*” s.191

... çünkü hepsi içten içe ondan nefret ediyor...

Hahiş et-: rica etmek.

“... *ğızara-ğızara bu hahiş eledim...*” s.193

... utana utana rica ettim...

Adét et-: alışkanlık haline getirmek.

“... *özünü élli ilden beri adet etdiyi hitabet kürsüsünde...*” s. 194

... elli yıldan beridir alışkanlık haline getirdiği hitabet kürsüsünde...

Téhrif et-: bozmak, değiştirmek.

“... *adamların adını bilérékdén téhrif etdi...*” s.194

... adamların adını bilerek değiştirdi...

Şifa elé-: iyileşmek, sağlığına kavuşmak, şifa bulmak.

“... *Fétulla Hatémi dé ki, Allah göstérmésin indi şifa elédiyi adama zaval yohdu.*” s. 194

... Fetulla hatemi de ki, Allah göstermesin şimdi iyileştirmiş olduğu adamın bir şeyi yoktu.

İşaré elé-: işaret etmek, göstermek.

“... *Èsmér daha méné işaré élémirdi, éli ilé ağzını sıhıb yérindé donub ğalmışdı...*” s.197

... Esmer artık bana işaret etmiyordu, eli ile ağzını kapatıp yerinde donup kalmıştı...

Téléffüz elé-: telaffuz etmek.

“... meşhur boğuş sésiylé sözleri bir-bir dégiğ téléffüz edé-edé...”
s.197

... meşhur boğuk sesiyle sözleri tek tek tam anlamıyla telaffuz ederek...

Müşayiét et-: eşlik etmek.

“... Hanım Halanın nazik dodağlarındaki o tebessüm müşayiét edirdi...” s.222

... Hanım halanın nazik dudaklarına o tebessüm eşlik ediyordu...”

İfa et-: yerine getirmek, icra etmek.

“... Şah İsmayilin méclislérinde ifa edirdi.” s. 236

... Şah İsmail’in meclislerinde icra ediyordu.

Ġébul et-: (huzuruna) kabul etmek.

“... Ziyad han sarayda Avropadan gelmiş bir firéng tacirini ġébul etmişdi.” s. 238

... Ziyad Han sarayda Avrupa’dan gelmiş bir yabancı taciri kabul etmişti.

Etibar et-: hediye vermek.

“... bir-bir seçib çıharıblar vé hérésiné bir mahal, bir şehér etibar ediblér...” s. 243

... bir bir seçip çıkarmışlar ve her birine bir mahalle, bir şehir hediye etmişler...

Héll et-: karar vermek, belirlemek.

“... *şah huzurunda bütün müğéddératını héll edecek...*” s. 243

... şah huzurunda bütün geleceğini belirleyecek...

Mütalié et-: (kitap, gazete vs.) okumak.

“... *Şeyh Nizaminin «Hémsé»sini évvéldén ahura kimi bir yerde mütailé etmişdiler...*” s. 250

... Şeyh Nizami'nin hamsesini başından sonuna kadar bir yerde okumuşlardı...

Tédris et-: tahsil etmek, ders almak, öğrenmek.

“... *şéir sénétini tedris etmişdi...*” s. 250

... şiir sanatını öğrenmişti...

Térk et-: terk etmek, bırakıp gitmek.

“...*né üçün méclisi yarımçığ térk etdin? ...*” s. 250

... niçin meclisi yarıda bırakıp gittin? ...

Zénn et-: zannetmek.

“... *Mahmud bele zénn etdi ki...*” s. 251

... Mahmud böyle zannetti ki...

Déli elé-: deli etmek.

“... *Mahmudu déli elesin.*” S.255

...Mahmut'u deli etsin.

Heyrét et-: hayret etmek.

“... *Méryém bele bir adiliyé heyvét etdi.*” S. 258

... Meryem böyle bir basitliğe hayret etti.

Tékrar et-: tekrar etmek.

“... *hémin sualı tekrar etmek lazım deyil.*” S. 259

...bu soruyu tekrar etmek gerekmez.

Dua elé-: dua etmek.

“... *gécéyé kimi atası ilé birlikdé kilsédé galıb şam yandırmışdı, dua elémişdi.*” S. 260

... geceye kadar babası ile birlikte kilisede kalıp mum yakmış, dua etmişti.

Méhv et-: mahvetmek.

“... *çünkü öz gelişi ilé başğa bir héyatı méhv edib...*” s. 260

... çünkü gelişi ile başka bir hayatı mahvedip...

Hélg et-: yaratmak.

“... *Mahmudu Allah-taala başğa cüré hélg etmişdi...*” s. 263

... Allah Mahmut'u başka bir tarzda yaratmıştı...

Sébir et-: sabretmek.

“... *üçüncü gün dé geçdi vé dördüncü gün Gémérbanu sébir edé bilmedi...*” s. 270

... üçüncü gün de geçti ve dördüncü gün Gémérbanu sabredemedi...

Héya et-: haya etmek.

“... *utanıram!... héya eléyirém! ....*” s. 270

... utanıyorum!... Haya ediyorum...

Rüsvay elé-: rezil etmek.

“... *Mahmud, meni rüsvay elémé...*” s. 278

... Mahmud, beni rezil etme...

İstifadé et-: istifade etmek.

“... *Mahmudun témizliyindén, sadéliyindén isifadé etmişdi...*” s. 279

... Mahmud’un temiziliğinden, sadeliğinden istifade etmişti...

Mecbur et-: mecbur etmek.

“... *Baba Keşiş Méryémi heç néyé mecbur etmemeli idi...*” s. 286

... Baba Keşiş Meryem’i hiçbir şeye mecbur etmemeliydi...

Gulluğ et-: kulluk etmek.

“... *hanların saraylarında pozulmuş şehvételéré gulluğ etmeyi bés deyildimi? ...*” s. 288

... hanların saraylarında bozulmuş şehvetlere kulluk ettiği yetmedi mi? ...

Héyanét et-: ihanet etmek.

“... *Baba Keşiş dé mügédédés dine héyanét etseydi...*” s. 288

... Baba Keşiş de mukaddes dine ihanet etseydi...

Müzakiré et-: müzakere etmek.

“... Ziyad hanın ğarşısında oturmuş vé néyi isé müzakiré edén...” s.
288

... Ziyad Han’ın karşısına oturmuş ve bir şeyi müzakere eden...

Hilas et-: kurtarmak.

“... Mahmudu müşterek hilas etmek lazım idi...” s. 289

... Mahmud’u müşterek kurtarmak lazımdı...

Èldé et-: elde etmek.

“...gücü birden-biré tamam yoh oldu, illérdén beri éldé etdiyi...” s.
289

... gücü birdenbire tamamen yok oldu, yıllardan beri elde ettiği...

Müéyyén et-: belirlemek.

“... allahın iradesi ilé vé ömrünün müéyyén edildiği kitaba uyğün
olarak...” s. 290

... Allah’ın iradesi ile ve ömrünün belirlendiği kitaba uygun olarak...

Téléb et-: talep etmek.

“... én böyük e’tibar téléb edén...” s. 298

... en büyük önem verilmesi gereken...

Şübhé et-: şüphe etmek.

“... Bayandur béy keşişin ahşama gédér tapa bilécéyiné şübhé edir...”
s. 298

... Bayandur Bey keşişin akşama kadar bulabileceğinden şüphe ediyor...

Teslim et-: teslim etmek.

“...bu séhér daha özünü teslim etmişdi.” S. 301

... daha bu sabah kendisini teslim etmişti.

Dustağ elé-: hapsedmek.

“... Mahmudun élini-golunu bağlayıb eb dustağı elémék olmazdı...”
s. 302

... Mahmudun elini kolunu bağlayıp eve hapsedmek olmazdı...

Téhrik et-: teşvik etmek.

“... oğlunu bele bir geyrétsizliyé téhrik etsin.” S. 303

... oğlunu böyle bir gayretsizliğe teşvik etsin.

Féryad et-: feryat etmek.

“... yene heysiz féryad etdi...” s. 304

... yine güçsüzce feryad etti...

Teessüf et-: üzölmek.

“... Sofi buna teessüf etmedi...” s. 306

... Sofi buna üzölmedi...

Féth et-: fethetmek.

“... güzelliği ile Tebrizi, lap elé héşt-behişti féth edécékdi.” S. 315

... güzelliği ile Tebriz’i böylece Heşt Behişt’i fethedecekti.

İstila et-: istila etmek.

“... siz Rum elini istila etmek fikrindén ümidinizi késin.”

... Rum ülkesini istila etmek fikrinden ümidinizi kesin.

Teşkil et-: kurmak.

“... o téréflérdé oldukça güvvétli bir dövlét teşkil edin.” S. 318

... o taraflarda oldukça kuvvetli bir devlet kurun.

Téşviğ et-: teşvik etmek.

“... dindarları hévésléndirib vuruşmağa téşviğ et; ...” s. 319

... dindarları heveslendirip vuruşmaya teşvik et; ...

Zuhur et-: meydana çıkmak.

“... néyi gözleyip, niye zuhur etmir, niye bu zulmété dözür; ...” s. 326

... neyi beklemiş, niye meydana çıkmıyor, niye bu zalimliğe sabrediyor...

İstehza et-: alay etmek.

“... mégamında imkân tapıb istéhza etdi...” s. 328

... makamında imkân bularak alay etti...

Düçar et-: düçar etmek

“... onda né üçün béndénizin üréyini bu méhébbété düçar edirdiniz?
...” s. 330

... O zaman ne için bendenizin yüreğini bu aşka düçar ediyordunuz?...

Şikâyet et-: şikâyet etmek.

“... amma heç né deméyécékdi, şikâyet etméyécékdi.” S. 331

... ama hiçbir şey demeyecekti, şikâyet etmeyecekti.

Arzu et-: arzu etmek.

“... Méryém bu gedér ağrıdacağ bir ölümü arzu edir...” s. 334

... Meryem bu kadar acı vereceği bir ölümü arzu ediyor...

Ġéltan et-: kanına bulanmak.

“... ġilinc oynatmışdı, érébléri ġanına ġéltan elémişdi.” S.337

... savaşmıştı, Arapları kana bulamıştı.

Vé't et-: vadetmek

“... Ceylan Ġısır Ġarı vasitésilé Sofiyé az ġala bir mén ġızıl vé't edirdi
ki...” s. 339

... Ceylan Gısır Garı vasıtasıyla Sofiye az daha bir kızıl bir ölçü
vadediyordu ki...

Ġét elé-: engellemek.

“... gécé bu séhér ġörüşünü ġét elémişdi, ...” s. 343

... gece bu sabah görüşünü engellemişti...

Mécbur et-: mecbur etmek.

“... Céryanın éllérindén vé dodağlarında burahıldı vé özü iki éli ilé dé başından yapışıp özünü mecbur etdi...” s. 344

... Ceryan’ın ellerine ve dudaklarına saldırdı ve iki eli ile başına yapışıp onu mecbur etti...

İfadé et-: ifade etmek.

“... vé bu gözler bu dém heç né ifadé etmirdi...” s. 344

... ve bu gözler şu an hiçbir şey ifade etmiyordu...

Té’min elé-: temin etmek.

“... goşunları yahşı atlarla té’min eléyén böyük-böyük ilhıları sahibi ola bilerdi.” s. 347

... askerlere güzel atlar temin eden büyük sürülerin sahibi olabilirdi.

Ah-zar et-: ah vah etmek.

“... Mahmudun hérékétléri gurbét ellérdé ah-zar edé-edé...” s. 348

... Mahmud’un hareketleri gurbet ellerde ah vah ede ede...

Béhş et-: bahşetmek.

“... én sağlam kişilik çağlarını başğalarına hidmétdé keçirdiyi için Allahın ona béhş etdiyi halalca hağg deyilmi? ...” s. 353

... en verimli çağlarını çağlarını başkalarına hizmette geçirdiği için Allah’ın ona bahşettiği ücret hakkı değil mi? ...

Héyal et-: hayal etmek.

“... Bütün dünyadaki insanlar rezildi vé s n ki bu c r h yallar edirs n...” s. 353

... b t n d nyadaki insanlar rezildir ve sen bu t r hayaller kuruyorsun...

Te ekk r et-: te ekk r etmek.

“... s d g     n t  ekk r ed nd   z n  na olay hiss edirdi.” s. 355

... sadaka i in te ekk r ederken kendini rahat hissetmiyordu.

Kef el -: e lenmek.

“...  irh gec  muft  yeyib-i ib kefeledi...” s. 356

... kırk gece kar ılıksız yiyip i ip e lendi...

Y k el -: y k etmek.

“... onun derdini d   z n  y k el y c ks n? ...” s. 357

... onun derdini de kendine y k m  edeceksin?

Pislik et-: zararı dokunmak.

“... v  ist diyi m hluga s da etlidir v  he  kim  pislik el mir...” s. 360

... ve istedi i mahluka sadakatlidir ve hi  kimseye zararı dokunmuyor...

Èzbér elé-: ezberlemek, ezber etmek, pelesenk etmek.

“... o dünyadaki cennétindén artıg bir cennét kimi dillér èzbéri elémişdi.” s. 361

... o dünyadaki cennetinden başka bir cennet gibi diline pelesenk etmişti.

Vésf elé-: tarif etmek.

“... cennétdén dé artıg vésf elédiyi hémin kénddé yaşayırdı...” s. 361

... cennetden de fazla tarif ettiği bu köyde yaşıyordu...

Téléf et-: telef etmek.

“... gécélér tövléléré sohulub goyun-keçidén apardıgını aparırdı, aparmadıgını da bir-bir boğub téléf edirdi.” s. 366

... geceleri ahırlara sokulup koyun ve keçilerden götürdüğünü götürüyordu, götürmediğini de birer birer boğup telef ediyordu...

Teslim et-: teslim etmek.

“... Mahmudun cibiné goyub özünü taléyiné teslim edib.” s. 375

... Mahmud'un cebine koyup kendsini bahtına teslim etmiş.

Ġarét et-: varını yoğunu elinden almak.

“... Sofi heç gorhmadı ki, kimse gélib başının üstünü alar, Ġarét edér.” s. 376

... Sofi hiç korkmadı ki, kimse gelip varını yoğunu elinden alır.

Götür-ğoy et-: etraflıca düşünmek, derin derin düşünmek.

“... *iztirablar çekirdin, götür-ğoy edirdin...*” s. 376

... ıstırap çekiyordun, derin derin düşünüyordun ...

Délik-deşik et-: delik deşik etmek.

“... *élléri-ğolları beliné bağlanmış bu adamın bédénini délik-deşik edirdi...*” s. 379

“... Elleri kolları beline bağlanmış bu adamın bedenini delik deşik ediyordu...”

Yalvar-yahar elé-: yalvarmak.

“... *Méhémmédén üz döndérđi vé Ğul Méhémméd né gédér yalvar-yahareledi ki...*” s. 397

... Mehemed'den yüz çevirdi ve Ğul Mehemed o kadar yalvarıp yakardı ki...

Ğéşş et-: (gülmekten) katılmak.

“... *camaat gülmékdén ğéşş ede-edé...*” s. 385

... cemaat gülmekten katıla katıla...

Tégib et-: takip etmek.

“... *Baba Keşiş için héyat yoh idi vé buna göre dé heç kim Baba Keşiş izlemirdi, tékib etmirdi.*” S. 396

... Baba Keşiş için hayat yoktu ve bunun için hiç kimse Baba Keşiş izlemiyordu, takip etmiyordu.

Hifz et-: korumak.

“... *Mugéddés Evdéki élaclardan biri Méryémi dinsiz élindén hifz edécékdi.*” s. 396

... Mukaddes Evdeki ilaçlardan biri Meryem’i dinsiz halkından koruyacaktı.

Régs et-: raks etmek.

“... *Süleyman Paşa göbék oynada-oynada ğarşısında régs edén éréb gözéliné baha-baha...*” s. 401

... Süleyman Paşa göbek ata ata karşısında dans eden Arap güzeline baka baka...

Ġadağan et-: yasaklamak.

“... *müséلمان olan érébléré, yahud farslara da éré getméyini ğadağan edirdi...*” s. 405

... Müslüman olan Araplara yahut Farslara da kocaya varmasını yasaklıyordu...

Téglid et-: taklit etmek.

“... *Kérbélayı Usta Èrsin boğazını arıtlayıb bülbülü téglid edirdi...*” s. 409

... Kerbela’yı Usta Ersin boğazını temizleyip bülbülü taklit ediyordu...

Hémlé et-: hamle yapmak, saldırmak.

“O aydınlıg-ğaranlıg gecédé hémin doğma, mehriban pıçiltısı da Baba Keşışé hémlé edirdi.” s. 420

O aydınlık gecede aynı sevimli, sevecen fisıltı da Baba Keşış’e saldıırıyordu.

Véfat et-: vefat etmek.

“... hicri ilé 1093 cü ilin yayında véfat etdi.” s. 423

... hicri 1093 yılının yazında vefat etti.

Méftun elé-: meftun etmek.

“... Mahmud özüne meftun eléyéćékdı...” s. 314

... Mahmud kendine meftun edecekti...

2.2.3. SIFAT + ET- /EYLÈ-

Èskik elé-: azaltmak, eksik etmek.

“... Allah sénin başından bir tük èskik elémésin...” s.18

... Allah başından bir tel eksik etmesin...

Harab elé-: harap etmek, başını belaya sokmak.

“... Balakérim bunların başını xarab eléyéćék.’

... Balakerim bunların başını belaya sokacak.

Narahat elé-: rahatsız etmek.

“... *bu sizi narahat elémésin...*’

... bu sizi rahatsız etmesin...

Yaraşığlı elé-: güzel yapmak.

“... o yaşıl méxmér torpacığı o gédér gözél, yaraşığlı elémişdi ki...”
s.125

... o yeşil mermer, toprağı o kadar güzel, gösterişli yapmıştı ki...

Azad elé-: azat etmek, kurtarmak.

“... *Voroneji faşistlerdén azad elémişdi.*” s.166

... Voronej’i faşistlerden (Almanlardan) kurtarmışdı.

Sakit elé-: teskin etmek, rahatlatmak, sakinleştirmek.

“... *élini ğarnına sürtürdü, bétnindéki uşağı sakit elémék istedi...*”
.203

... elini karnında gezdirdi, karnındaki çocuğı sakinleştirmek istedi...

Hökmdarlığ et-: hükümdarlık yapmak.

“... *Mahmud han, hökmdarlığ et...*” s. 268

... Mahmud Han, hükümdarlık yap...

Hainlik elé-: hainlik etmek.

“... *Èğér sén dé bu tifulé hainlik elésén...*” s. 355

... eğer sen de bu çocuğa hainlik etsen...

Deşik-deşik et-: delik deşik etmek.

“...alnını, yanağlarını deşik-deşik elémişdi...” s. 324

... alnını, yanaklarını delik deşik etmişti...

2.2.3. ZAMİR + ET- /ELÈ-

Né elé-: ne etmek.

“...İbadullaya baha-baha ğalmışdı vé bilmirdi ki né elesin...” s.166

... İbadulla’ya baka kalmıştı ve bilmiyordu ki ne yapsın...

2.3. VER-

2.3.1. İSİM + VER-

Hébér ver-: haber vermek.

“... derin bir kédérdén hébér verirdi...” s.7

... derin bir kederi haber veriyordu.

Fikir ver-: fikir vermek, düşünmek, dikkat etmek.

“... ğébir daşının yanında indiyédék fikir vermédiyim...” s.10

... kabir taşının yanında şimdiye kadar dikkat etmediğim...

Baş ver-: meydana gelmek, ortaya çıkmak.

“... o éhvalatlar haçansa gélécékdé baş verecek...” s.31

... o haller nasılsa günün birinde ortaya çıkacak...

Salam ver-: selam vermek.

“... Ğocanı görse idi salam verirdi.” S.48

... Goca’yı görseydi selam veriyordu.

Cavab ver-: cevap vermek.

“... ömründe birinci défé dostuna néinki cavab vermedi...” s.114

... hayatında ilk defa dostuna nedense cevap vermedi...

Söz ver-: söz vermek.

“... mén özüme söz verdim...” s.117

... ben kendime söz verdim.

İcaze ver-: izin vermek.

“... buna göre dé Ğavrile icazé veriblér ki...” s.117

... bunun için Gavril’e izin vermişler ki...

Lézzét ver-: zevk almak, haz almak.

“... yaxşı bildiyim bu fokus hémişé méné lezzet verirdi...” s.159

... iyi bildiğim bu sihir bana daima zevk veriyordu...

Güç ver-: güç vermek.

“... yiyésizliyi de İbadullaya güc verirdi...” s.161

... sahipsizliği de İbadullah’a güç veriyordu...

Téskinlik ver-: teselli etmek, sakinleştirmek.

“... heç olmasa bir balaca téskinlik versinler...” s.172

... hiç olmazsa birazcık teselli etsinler...

Şékil ver-: fotoğraf çektirmek.

“... gapının ağzında çadır gursunlar, fotoğaf Èlini govdu, şékil vermedi...” s.172

... kapının önüne çadır kursunlar, fotoğrafçı Eli’yi kovdu, fotoğraf çekti...

İşkencé ver-: işkence etmek.

“... Adém oğluna zülm edirdi, işkence edirdi...” s.127

... insanoğluna zulüm ediyordu, işkence ediyordu...

İzahat ver-: malumat vermek, izah etmek.

“... déyésén gorhdum, yégin gorhdum ki, indi izahat verirém...” s.195

... dersin ki korktum, muhakkak korktum, şimdi izah ediyorum...

Rahatlıg ver-: rahat vermek.

“... bu rahat günler Hanım halanı sıhırdı, ézirdi, rahatlıg vermirdi.” s.198

... bu rahat günler Hanım Hala’yı sıkıyordu, eziyordu, rahat vermiyordu.

Yaraşığ ver-: güzellik vermek.

“... *bütün cansız vücuduna bir yaraşığ vermişdi...*” s. 217

... bütün cansız vücuduna bir güzellik vermişti...

Sual ver-: soru sormak.

“... *mén bu sualı niye verdim...*” s.229

... ben bu soruyu niye sordum...

Ġurban ver-: kurban vermek.

“... *vé dostunun başını Ġurban verirdi...*” s.235

... ve dostunun başını kurban ediyordu...

Sés ver-: seslenmek.

“... *sonra bir-iki horuz da o téréfdén-bu téréfdén hémin bahtsız bana sés verdi...*” s. 236

... sonra bir iki horoz da o taraftan, bu taraftan bana seslendi...

Aman ver-: rahat vermek.

“*Bu yeni fikir Ġémérbanuya aman vermedi...*” s. 270

Bu yeni fikir Ġémérbanu’ya rahat vermedi...

Hiss-Héyécan ver-: heyecanlandırmak.

“... *sén insana hiss-héyécan vermişén...*” s. 278

... sen insanı heyecanlandırmıyorsun...

Él-élé ver-: el ele vermek.

“... *Méryém ilé Mahmud él-élé verib...*” s. 282

... Meryém ile Mahmud el ele verip...

Baş ver-: baş göstermek.

“... *ciddi bir hadise baş verib...*” s. 286

... ciddi bir hadise baş gösterip...

Möhlét ver-: mühlet vermek.

“... *ahşama gédér séné möhlét verirém.*” S. 298

... sana akşama kadar mühlet veriyorum.

İzin ver-: izin vermek.

“... *Mahmudun séféré çiharmağına izin verecek...*” s. 303

.... Mahmud'un sefere çıkarmasına izin verecek...

Yer ver-: yer vermek.

“... *Çavan yoldan öten yolculara balaca alaçığında yer verdi...*” s. 308

... Çavan yoldan geçen yolculara küçük çadırında yer verdi...

Can ver-: can vermek.

“... *ğalalarda gizlendi vé ömrünün sonuncu günü ölüm yatağında can verdi...*” s. 328

... şehirlerde gizlendi ve ömrünün son günü ölüm döşeginde can verdi...

Légeb ver-: lakap takmak.

“... Sonralar camaatin «Ĝurd» légebi verdiyi...” s. 328

... Sonraları cemaatin «Kurt» lakabını taktığı...

Yol ver-: yol vermek.

“... yol vermeyin, başı dumanlı dağlar! ...” s. 345

... yol vermeyin, başı dumanlı dağlar...

Ara ver-: ara vermek.

“Baba Keşiş bu ğışğırtısına ara vermirdi, çünkü Baba Keşiş ğorhurdu...” s.420

Baba Keşiş bu haykırışına ara vermiyordu, çünkü Baba Keşiş korkuyordu.

İmkan ver-: fırsat vermek.

“... var gücü ilé ğaçırdı, özü özüné imkan vermirdi...” s. 420

... var gücü ile kaçıyordu, kendine fırsat vermiyordu...

2.3.2. ZARF + VER

İreli ver-: ortaya çıkarmak.

“... addımlarında heç baht olmayan bir sérrastlığ var idi, sinesini ireli vermişdi...” s.217

... adımlarında hiçbir vakit olmayan bir düzgünlük vardı, göğsünü ileri çıkarmıştı...

2.4. ÇIH-

2.4.1. İSİM + ÇIH-

Gün çih-: akşam olmak, güneş batmak.

“... gün çihmişdi vé köyün bu temizliğı ilé...” s.40

... akşam olmuştu ve köyün bu temizliğı ile...

Zay çih-: heder olmak, mahvolmak, boşa gitmek.

“... *sénin verdiyín siğnalların hamısı belə zay çihir...*” s.112

... senin verdiğın işaretlerin hepsi böyle boşa çıkıyor...

Şerik çih-: ortak olmak, katılmak.

“... *mén üréyimdé anamın bu sözlériné tamam şerik çihirdi...*” s.141

... ben yüreğimde anamın bu sözlerine tamamen katılıyordum...

Ortaya çih-: ortaya çıkmak.

“... *évlénmék mésélési ortaya çihdi...*” s.193

... evlenme meselesi ortaya çıktı...

Néticé çih-: sonuç çıkarmak.

“... *ğéti bir néticé çiharmağ mümkün deyildi.*” s. 236

... kesin bir sonuç çıkarmak mümkün değildi.

Sés çih-: ses çıkarmak.

“... *sonra écaib-ğéraib séslér çihara-çihara...*” s. 247

... sonra acaip sesler çıkara çıkara...

2.4.2. SIFAT + ÇIH-

Yaddan çih-: hafızadan silinmek, unutulmak.

“... sonra séhér açılır vé hér şey yaddan çihir...” s. 8

...sonra sabah oluyor ve her şey unutuluyor...

Férsiz çih-: beceriksiz olmak.

“... İbadulla böyüyüb férsiz çihdi...” s. 28

... İbadulla büyüüp beceriksiz çıktı...

Boşa çih-: boşa gitmek, heder olmak.

“... arvadların gulluğları boşa çihirdi.” S. 102

... kadınların hizmetleri boşa gidiyordu.

Düz çih-: doğru çıkmak.

“... bir défé görmedim bu yaşuma gédér ki, mé'lénin sözü düz çihmasın!” s. 154

... şu yaşuma kadar hiç görmedim ki mahallenin sözü doğru çıkmasın...

Séféré çih-: sefere çıkmak.

“... Gısır Garı ilé birlikdé Mahmudun ardınca séféré çihanda...” s. 340

... Gısır Garı ile birlikte Mahmud'un ardından sefere çıktığında...

2.4.3. ZARF + ÇIH-

Ürékdén çih-: yürekten çıkmak.

“... yavaş-yavaş benim üréyimdén çiharıb apardı.” S.50

... yavaş yavaş yüreğimden çıkarıp götürdü.

2.5. ÇEK-

2.5.1. İSİM + ÇEK-

Ézab çek-: azap çekmek.

“... ona göré ézab çekirdim...” s. 22

... ona göre azap çekiyordum.

Hécalét çek-: çok utanmak.

“... sonra mén bele fikirléşdiyim için üçün öz üréyimdé Ğocadan hécalét çekdim.” s. 58

... sonra ben böyle düşündüğüm için Goca’dan çok utandım.

Hiffét çek-: üzölmek, kederlenmek.

“... atam héyala dalanda, hiffét çekéndé...” s.15

... dedem hayale daldığında, kederlendiğinde...

Yel çek-: rüzgâr almak, rüzgar dolmak.

“... bayır gapısı da açığı olduğu için, otağın içi yel çekdi...” s.113

... bahçe kapısı da açık olduğu için, odanın içine rüzgâr doldu.

Èziyyét çek-: sıkıntı çekmek.

“... yay bilmemişdi, gış bilmemişdi, yazda payızdan çoh işlémışdi, payızda yaydan artığı éziyyét çekmişdi...” s.127

... yaz bilmemişti, kış bilmemişti, yazın sonbahardan çok çalışmıştı, sonbaharda yazdan fazla sıkıntı çekmişti...

Yol çek-: yol çizmek, belirlemek.

“... derin bir gussé gördüm, elé bil o gözler mene bahmırdı, çoh uzakları ahtarırdı, Balakérimin gözleri kimi, yol çekirdi...” s.139

... derin bir keder gördüm, sanki o gözler bana bakmıyordu, çok uzakları araştırıyordu. Balakerim’in gözleri gibi, göz gezdiriyordu.

Dérd çek-: sıkıntı çekmek.

“... bu ölümlerin derdini çekirdim...” s.142

... bu ölümlerin sıkıntısını çekiyordum...

Aclığ çek-: açlık çekmek.

“... sérçélér dé aclığ çekirdi...” s.156

... serçeler de açlık çekiyordu.

Ġayġı çek-: kaygılanmak.

“...Ziyad han özünün dé oġlunun da sabahının ġayġısını çekirdi...” s.
235

...Ziyad Han kendisinden de oġlundan da yarınından da kaygılanıyordu...

Él çek-: el çekmek, vazgeçmek, bırakmak.

“Él çek, Sofi, o miskinlik dünyasının té'nélérindén él çek...” s.337

El çek, Sofi o miskinlik dünyasının kınamalarından el çek...

2.6. SAL-

2.6.1 İSİM + SAL-

Söhbət sal-: sohbetin konusunu deġiştirmek.

“... éslindé, ona ürék-dirék vermek için bu söhbéti salırdı...” s.15

... aslında onu yüreklendirmek için konuyu deġiştiriyordu.

Hörmét sal-: gözden düşmek.

“... amma atamın bu cür céhétléri, ġeribé idi, onu méhéllémizdé hörmétdén salmırdı...” s.15

... ama babamın bu tür davranışları garipti, onu mahallemizde gözden düşürmüyordu...

Heyrét sal-: hayret etmek, şaşırtmak.

“... «Allah bilen yaxşıdı» deyirdi ve burası da meni tamam heyret içinde salmışdı ki...” s.121

... «Allah’ı bilen iyidir» diyordu ve burası da beni tamamen hayretler içinde bırakmıştı ki...

Yola sal-: yolcu etmek, göndermek.

“... bir ümitsizliklé érlérini, oğullarını cébhéyé yola salacağları o günü gözleye-gözléyé yaşayırdı...” s.124

... bir ümitsizlikle kocalarını, oğullarını cepheye gönderecekleri o günü bekleyerek yaşıyordu...

Méskén sal-: bir yerde yaşamaya başlamak.

“... O iki aile dağların arasından düşüb bu gözél, bu bérékétli yamaçda méskén salmışdı...” s.126

... O iki aile dağların arasından inip bu güzel, bereketli yamacı mesken tutmuşdu...

Léké sal-: lekelenmek, leke oluşmak.

“... Deyénin ağ gözlérindé kiçik kırmızı bir léké salmışdı...” s.132

... Deye’nin ak gözlerinde küçük kırmızı bir leke oluşmuştu...

Çığır-bağır sal-: bağırıp çağırmak.

“... Gülağagilin evinin gabağında çadır gurmağ istedi, amma Sona goymadı, çığır-bağır saldı...” s. 136

... Gülagil’in evinin önünde çadır kurmak istedi, ama Sona izin vermedi, bağırıp çağırdı...

Èlé sal-: ele geçirmek, elde etmek, yakalamak.

“... *İbadullanı élé saldı...*” s. 166

... İbadulla’yı ele geçirdi...

Yad sal-: hafızada canlandırmak, akla getirmek, hatırlamak.

“... *danışdığım éhvalata ğulağ asandan sonra dediği sözleri yadıma saldım...*” s.43

... konuştuğum sözlere kulak verdikten sonra söylediği sözleri hatırladım...

Nézer sal-: bakış atmak, bakmak.

“... *Mémmédbağıra ters bir nézer saldı...*” s.112

... Memmedbağıra ters bir bakış attı...

Dérd sal-: dertlenmek.

“... *bütün dérd-sérini salır içine...*” s.222

... tüm derdini içine atıyor...

Séhv sal-: hata etmek.

“... *sahésini iki arşın düz ölçmeyib, séhv salıb vé né gédér edirdisé o birisi başa düşmürdü.*”

... arsasını iki arşın doğru ölçmemiş, hata etmiş ve ne kadar ediyorsa diğeri anlamıyordu...

Yuva sal-: yer tutmak, yerleşmek.

“... *bu cür ğara fikirlér sénin üréyindé özüne yuva salır...*” s. 355

... bu tür karanlık fikirler senin yüreğine yerleşiyor...

Tamah sal-: göz dikmek.

“... onun kimi bir atanın gızına tamah salmış...” s. 380

... onun gibi bir babanın kızına göz dikmiş...

2.6.2. SIFAT + SAL-

Tézé sal-: yeni yapmak.

“... Méhémméd çarığlarını çıharıb çépér boyu öz sahésini gézirdi, bu çeperi tézé salmışdılar...” s.130

... Mehemed ayakkabılarını çıkarıp çit boyunca kendi arazisini geziyordu, bu çiti yeni yapmışlardı.

2.7. GEL-

Yada gel-: akla gelmek, hatıra gelmek, hatırlamak.

“... ilk yadıma gelen bir bazar günüdür vé o uzağ bazar günü indi benim üzümé gülür...” s. 121

... ilk aklıma gelen bir pazar günüdür ve o uzak pazar günü şimdi benim yüzüme gülüyor...

Hayıfı gel-: hayıflanmak.

“... adamın Balakérimin çoh vaht hédér yük daşımağı da, hédér zéhmétiné hayıfı gelirdi.” s. 31

... adamın Balakerim'in çok vakit boşa yük taşıması da boşuna zahmetine de hayıflanıyordu.

Üzbéüz gel-: yüzyüze gelmek.

“... sonradan hémin hébéş gulamları ilé üzbéüz gelmék istémirdilér.”
s. 35

... sonradan aynı Habeş köleleri ile yüz yüze gelmek istemiyorlardı.

Émélé gel-: meydana gelmek.

“... Èdilé gülürdü vé Èdilé güléndé yanağlarında almacığlar émélé gelirdi...” s. 61

... Edile gülüyordu ve Edile güldüğünde yanaklarında elmacıklar meydana geliyordu...

Ağlına gel-: aklına gelmek.

“... Èdilé bu méktubu méné yazmış olsaydı vé birden-biré ağlına gelén bu fikri...” s.58

... Edile bu mektubu bana yazmış olsaydı ve birdenbire aklına gelen bu fikri...

Işığ gél-: ışık gelmek, parlamak.

“... vé elé bil ki, bütün sıfétiné bir ışığ geldi...” s. 98

... ve sanki, bütün yüzüne bir ışık geldi...

Yazığı gel-: acımak.

“... vé benim Kübra halaya da, o gülléré dé çoh yazığım geldi.” s. 99

... ve ben Kübra halaya da o güllere de çok acıyasım geldi.

Hoşa gél-: hoşa gitmek.

“... o bahışların mé’nasını başa düşe bilmirdi, amma o bahışlarda hoşa gélméyén...” s. 109

... o bakışların manasını anlayamıyordu, ama o bakışlarda hoşa gitmeyen...

Hébér gél-: haber gelmek.

“... Ziba hala için şad hébér gelirdi...” s. 120

... Ziba hala için sevinçli haber geliyordu...

Üreyi gélmémé-: eli gitmemek, cesaret edememek.

“... toyuğ başı késméyé üréyi gélmirdi...” s.141

... tavuk başı kesmeye eli gitmiyordu...

Üstün gél-: üstün gelmek.

“... dadlı tumurcuğların cazibesi gorhuya üstün gélmışdi...” s. 156

... tatlı tomurcukların cazibesi korkuya üstün gelmişti...

Rast gél-: rast gelmek, rastlamak.

“... Şövkétin bu sözlérindén sonra, küçédé rast gélendé hésédlé Sonanın gözlériné bahmırdı...” s. 170

... Şövkét’in bu sözlerinden sonra sokakta rastladığında hasetle Sona’nın gözlerine bakmıyordu...

Dilé gél-: dile gelmek.

“... saz birdén-biré öz-özüné dilé géldi vé dünyanın én dérdli-élémli néğmésini çaldı...” s. 234

... saz birdenbire kendi kendine dile geldi ve dünyanın en dertli en kederli şarkısını çaldı...

Üz-üzé gél-: yüz yüze gelmek.

“... ölümlé üz-üzé géldiyi vahtlar belé, ...” s. 243

... ölümlü yüz yüze geldiği vakitler böyle ...

Déhşeté gél-: dehşete düşmek.

“... méclisdé bardaş gurub oturmuş saray é’yanını bir-bir gözdén keçiré-keçiré déhşeté gélmışdi: ...” s. 254

... mecliste bağdaş kurup oturmuş saray eşrafını bir bir gözden geçire geçire dehşete düşmüştü: ...

Réhmi gél-: merhamet etmek, acımak.

“... béléké heç kimé réhmi gélméyén Bayandur hanın Mahmuda réhmi gelirdi? ...” s. 357

... belki hiç kimseye merhamet etmeyen Bayandur Han Mahmud’a mı merhamet ediyordu? ...

Zéhmé gél-: korkmak.

“... başğaları Baba Keşişin galın çatma gaşlarının altından bahan gözlérindéki sért ifadédén zéhmé gelirdi, ...” s. 287

... başkaları Baba Keşiş’ in kalın çatık kaşlarının altından bakan gözlerindeki sert ifadeden korkuyordu, ...

Féréh gél-: ferahlık gelmek.

“... üréyiné bir şadlıg, gizli bir féréh gélırdi; ...” s. 338

... yüreğine bir sevinç, gizli bir ferahlık geliyordu...

Èli gél-: eli varmak.

“... sénin kimisini dé gáyadan yumarlamağa élim gélmir.” s. 338

... senin gibisini de kayadan yuvarlamaya elim varmıyor.

Heyrété gél-: hayret etmek.

“... vé özü dé sésini eşidé-eşidé heyrété geldi; ...” s. 383

... ve kendi de sesini işite işite hayret etti...

Köméyiné gél-: yardımına gelmek.

“... yükséldé bilméyécékdi vé ağıl onun köméyiné gélméyécékdi; ...”

s. 403

... yükseltmeyecekti ve akıl onun yardımına gelmeyecekti...

2.8. DÜŞ-

Tesadüf düş-: tesadüf düşmek.

“... amma bu söhbét tésadüfdén-tésadüfé düşerdi, atam héyala dalanda...” s. 15

... ama bu sohbet tesadüften tesadüfe düşüyordu, babam hayale daldığında...

İmkan düş-: imkân bulmak.

“... vé anam da bunu hiss edirdi, imkan düşéndé méné bir iş buyururdu.” s. 18

... ve annem de bunu hissediyordu, imkan bulduğunda bana iş buyururdu.

Ğırış düş-: kırışmak.

“... ğırış düşmüş sıfétiné, elé bil ki, rengini itirmiş sulu gözlériné...” s. 56

... kırışmış yüzüne, sanki rengini yitirmiş sulu gözlerine...

Söz düş-: söz düşmek, konu açılmak, bahsedilmek.

“... Èliabbas kimi hérdén İbadulladan söz düşéndé deyirdi: ...” s. 101

... Eliabbas gibi bazen İbadulladan bahsedildiğinde diyordu: ...

Èldén düş-: elden düşmek, yorulmak.

“... evin işini görmüşdü vé indi tamam éldén düşmüşdü...” s. 106

... evin işini yapmıştı ve şimdi tamamen yorulmuştu...

Üstüné düş-: üstüne düşmek.

“... yazdığı ğézélléri ohuyanlar da, ohumayanlar da o ğédér üstüné düşüb...” s. 106

... yazdığı gazelleri okuyanlar da okumayanlar da o kadar üstüne düşüp...

Gölgé düş-: gölge düşmek.

“... vé buna göre otağın da divarlarının yuharı téréfiné, elé bil ki, gölgé düşürdü.” s.109

... ve bunun için odanın da duvarlarının yukarı tarafına, sanki, gölge düşüyordu.

İşé düş-: işe koyulmak.

“Sonra küçédéki maşın işé düşdü...” s.112

Sonra sokaktaki araba işe koyuldu...

Ürék düş-: korkmak.

“... ménim üreyim düşmédi, yerimde dé donub galmadım...” s. 182

... ben korkmadım, yerimde de donup kalmadım...

Soyuğa düş-: soğuğa maruz kalmak.

“... birden-biré dé belé bir payız soyuğuna düşmüş ağaçlara bahdıgca...” s. 210

... birdenbire de böyle bir sonbahar soğuğuna maruz kalmış ağaçlara baktıkça...

Fikré düş-: düşünmek.

“... amma bele bir fikré düşmeyim-bilmirém niye-? ...” s. 211

... ama böyle düşünmem -bilmiyorum niye-? ...

Ahşam düş-: akşam olmak.

“... payız geldi vé hémin payız günü héyétimizé ahşam tézécé düşmüşdü...” s. 218

... sonbahar geldi ve bu sonbahar günü avlumuzda akşam yeni olmuştu...

Bélaya düş-: belaya çatmak.

“... Mirzé Salman, yaman bélaya düşübdü.” s. 282

... Mirze Salman fena belaya çatmıştı.

Çölé düş-: çöle düşmek.

“... hazır yeméyini sarayda göyub dérviş kimi çölléré düşmék istémirdi, ...” s. 306

... hazır yemeğini sarayda bırakıp derviş gibi çöllere düşmek istemiyordu...

Ayrı düş-: ayrı düşmek.

“... dünyadan ayrı düşüb bu dağlarda göyunları ilé birgé yaşayan çobana...” s. 308

... dünyadan ayrı düşüp bu dağlarda koyunları ile birlikte yaşayan çobana...

Uzağ düş-: ayrı düşmek.

“... göyundan-ğuzudan çoh uzağ düşüb sehrlí bir além içindé idi...” s. 308

... koyundan kuzudan ayrı düşüp sihirli bir alem içindeydi...

Èsir düş-: esir düşmek.

“... *yené tahta çıhdı, èsir düşdü, gözléri çıharıldı, ...*” s. 328

... yine tahta çıktı, esir düŝtü, gözleri oyuldu...

Tağétdén düş-: takatten düşmek.

“... *Ğoca tağétdén düşmüş sési ilé: ...*” s. 421

... Goca takatten düşmüş sesi ile...

2.9. TUT-

Hal-éhval tut-: hâl hatır sormak, sohbet etmek.

“... *méhéllénin kiŝileri ilé hal-éhval tuturdu...*” s. 15

... mahallenin sakinleri ile sohbet ediyordu...

Dik tut-: dik tutmak.

“... *héséd dolu bahıŝları bizim üstümüze dikiléndé biz başımızı dik tuturduğ...*” s. 46

... hased dolu bakıŝları bizim üstümüze dikildiğinde biz başımızı dik tutuyorduk.

Hébér tut-: haber almak.

“... *Èdilénin dé sirké olmağından Hanım hala necé hébér tutmuşdu.*”
s. 63

... Edile'nin de sirkte olmadığını Hanım Hala nasıl haber almıŝtı.

İş tut-: iş yapmak.

“... *niyé belé iş tutsun? ...*” s.131

... niye böyle iş yapsın? ...

Yas tut-: yas tutmak.

“... *yas tutmadı, çünkü Sona Gulağanın ölméyiné inanmırdı, ...*” s.
136

... yas tutmadı, çünkü Sona Gulağa'nın öldüğüne inanmıyordu...

Gülmeyi tut-: gülesi gelmek.

“... *kenardan bahılan o romantikaya, doğrusu, ménim gülmeyim tutdu.*” s. 211

... kenardan bakılan romantikliğe doğrusu benim gülesim geldi.

2.10. GÈT-

Köçüb- get-: taşınmak.

“... *bir ermeni arvadı alıb bizim méhéllédén göçüb getmişdi...*” s. 22

... bir Ermeni kadınla evlenip bizim mahalleden taşınmışlardı...

Ğaçıb gét-: kaçıp gitmek.

“... *İbadulla gélén kimi evdén çıhib ğaçıb gedirdilér...*” s. 24

... İbadulla gelince gelen evden çıkıp kaçıp gidiyorlardı...

Ötüb gét-: geçip gitmek.

“... bir-biri ilé danışa-danışa télésik adımlarla ménim yanımdan ötüb getdilér...” s. 24

... birbiri ile konuşa konuşa acele adımlarla benim yanımdan geçip gittiler...

Çıhib gét-: çıkıp gitmek.

“... ani bir şimşek kimi fikrindé çıhib gedirdi.” s. 36

... ani bir şimşek gibi aklından çıkıp gidiyordu.

Aparıb- gét-: götürüp getirmek.

“... dayımın gélip bizi méhéllémizdén köçürén vahtlara gédér méktébé aparıb-gétirdim.” s.125

... dayımın gelip bizi mahallemizden taşıdığı vakitlere kadar mektebe götürüp getirdim.

Silinib-gét-: silinip gitmek.

“... elé bil ki, günün bu yerlére gétirdiyi o béhtévérlik dé silinib gétdi...” s. 130

... sanki günün bu yerlere getirdiği o mutluluk da silinip gitti...

Keçib get-: geçip gitmek.

“... yazın gétirdiyi o éréfé hissi keçib getmemişdi...” s. 253

... yazın getirdiği o sadakat hissi geçip gitmemişti...

Çékilib gét-: çekilip gitmek, kaybolmak.

“... gecénin bu vé'désindé dé déri iyi buralardan çékilib getmémişdi...” s. 347

... gecenin bu zamanında da bu deri kokusu buralardan kaybolmamıştı...

2.11. VUR-

Göz vur-: göz kırpmak.

“... bize baxıb göz vururdu vé biz dé gülürdük...” s. 60

... bize bakıp göz kırpırdıyordu ve biz de gülüyorduk...

Èl vur-: el sürmek.

“... bir gün bundan évvél goyduğu vé o vahtdan beri dé él vurmadiğı...” s.176

... bir gün bundan evvel koyduğu ve o vakitten beri el sürmediği...

Dövré vur-: oturmak.

“... méhéllémizin üstünde dövré vururdu...” s.188

... sokağımızın üst tarafında oturuyordu...

Ürék vur-: kalp atmak.

“... sinémdé tamam téşnésiz bir ürék vururdu...” s. 216

... sinemde tamamen heyecansız bir kalp atıyordu...

Dém vur-: dem vurmak.

“*Séhérdén beri uzun-uzadı torpağdan dém vurursan, ...*” s. 243

Sabahtan beri uzun uzadıya topraktan dem vuruyorsun, ...

Od vur-: ceza vermek, cezalandırmak.

“*... Géncé tahtına çiharkén hélé evléré od vurmamış, ...*” s. 328

... Gence tahtına çıkarken henüz evlere ceza vermemiş...

2.12. KEÇİR-

Nézérdén keçir-: gözden geçirmek.

“*... otağı diggétlé nézérdén keçirib Hélimé halaya bahdı...*” s.110

... odayı dikkatle gözden geçirip Helime Hala'ya baktı...

Nigaranlıg keçir-: rahatsızlık geçirmek.

“*... mén özüm özümdén gizlétmék istédiyim bir nigaranlıg keçirirdim:
...*” s. 216

... ben kendimden gizlemek istediğim bir rahatsızlık geçiriyordum:

Héyata keçir-: hayata geçirmek, gerçekleştirmek.

“*... tédbirlér düşünüb héyata keçirmek...*” s. 244

... tedbirler düşünüp hayata geçirmek...

2.13. GETİR-

Ġussé getir-: kederlenmek.

“... *hiss etmek, Ġussé getirir...*” s. 181

... hiss etmek, kederlendiriyor...

Aġla getir-: akla getirmek, düşünmek.

“... *mén héç baht aġlıma getirmezdım ki...*” s. 188

... ben hiçbir vakit aklıma getirmezdım ki...

Sérinlik getir-: serinlik getirmek.

“... *bu néfés séhra susuzluġu içinde onun vücuduna bir sérinlik getirdi...*” s. 258

... bu sahra çöl susuzluġu içinde onun vücuduna bir serinlik getirdi...

Sevinç getir-: mutluluk getirmek.

“... *bütün bu uzaġ hatirélér bir ilıġlıġ getirdi, bir sevinç getirdi, ...*” s. 274

... bütün bu uzak hatıralar bir sıcaklık getirdi, bir mutluluk getirdi, ...

Hérékété getir-: harekete geçirmek.

“... *birdén-biré çıġırmaġa başladı vé sükutdan sonraki bu çıġırtı camaatı hérékété getirdi, ...*” s. 368

... birdenbire bağırmağa başladı ve sessizlikten sonraki bu bağırma cemaati harekete geçirdi...

2.14. ĞAL-

Taġéti ġal-: takati kalmak.

“... né hévésléri, né dé taġétléri ġaldı...” s. 185

... ne hevesleri ne takati kaldı...

Açıġ ġal-: açık kalmak.

“... daha ġuşhananın aġzı hémişé açıġ ġaldı...” s. 185

... daha tencerenin kapaġı hep açık kaldı...

Èser-élamét ġal-: eser kalmak, iz kalmak.

“... ténbélliyyindén ésér-élamét ġalmamışdı...” s.189

... tembelliġinden eser kalmamıştı...

Mé’ruz ġal-: maruz kalmak.

“mén té’ġibleré mé’ruz ġalıb ézablar çekéndé sén hardaydın? ...”

s.196

Ben takiplere maruz kalıp azaplar çektiġimde sen neredeydin? ...

Mat ġal-: şaşırıp kalmak.

“... böyükdén kiçiyé kimi, hamı mat ġaldı...” s. 225

... büyükten küçüġe kadar, hepsi şaşırıp kaldı.

Mééttél gal-: şaşırıp kalmak.

“... Mahmud Géncénin kénarlarında yaşayan hansı bir keşşinsé ğızına aşığı olub, hamı bu işé mééttél ğaldı.” s. 279

... Mahmud Gence'nin kenarında yaşayan bir keşşin kızına aşık olmuş, herkes bu işé şaşırıp kaldı.

Salamat gal-: sağ kalmak.

“... on sékkiz cüceden cémi yeddisi salamat ğaldı...” s. 364

... on sekiz cüceden toplam yedisi sağ kaldı...

Ömür keç-: ömür geçmek.

“... ömrü naz-ne'métlé keçmişdi...” s. 422

... ömrü naz niyazla geçmişti...

2.15. AL-

Réng al-: renk almak.

“... Èhlağsız arvadlar déstésiné ğırışlı üzü ğünün altında yanıp ğéhvéli réng almış, ...” s. 372

... Ahlaksız kadınlar grubunda kırışık yüzü güneşin altında yanıp kahverengi rengine dönüşmüş...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİİL + FİİL KALIBINDA OLAN BİRLEŞİK FİİLLER

3.1. -A ZARFFİLİ + BİL- FİİLİYLE OLUŞAN BİRLEŞİK FİİLLER

Késé bil-: kesebilmek.

“... *tam toyuğ késé bilmirdi...*” s. 15

... babam tavuk kesemiyordu...

Tésévvür edé bil-: tasavvur edebilmek.

“... *Hanım Halagil başğa cüré tésevür edé bilmirdi...*” s. 46

... Hanım halalar başka bir şeyi tasavvur edemiyordu...

Yaraşdıra bil-: yakıştırabilmek.

“... *Hanım Hala'ya yaraşdıra bilmirdim, ...*” s. 152

... Hanım hala'ya yakıştıramıyordum...

Sahlaya bil-: tutabilmek.

“... *özümü sahlaya bilméyib elécé bérkden ağladım, ...*” s. 152

... kendimi tutamayıp öylece açıktan ağladım...

3.2. -İb ZARFFİL EKİ + FİİL İLE OLUŞTURULAN BİRLEŞİK FİİLLER

Oturub-dur-: oturup durmak.

“... özümdén böyüklerlé oturub-dururdum...” s. 19

... kendimden büyüklerle oturup duruyordum...

Éyri-lib-burul-: eğilip bükülmek.

“... déyişmeyécékdi, éyri-lib-burulmayacağdı, ...” s. 34

... değişmeyecekti, eğilip bükülmeyecekti...

Atılıb-düş-: inip kalkmak.

“... sirk meydançasında cambazlar atılıb-düşürdü, ...” s. 51

... sirk meydanında cambazlar inip kalkıyordu...

Geçib-gél-: geçip gitmek.

“... Muhtar heyli müddét evdén işé, işdén evé piyada geçib-gélirdi, ...” s. 98

... Muhtar uzun zamandan beri işten eve, evden işe yayan gidip geliyordu...

Gélib-get-: gelip gitmek.

“... vé gélib-gédéné bahardı, ...” s. 115

... ve gelip gidene bakardı...

Öpüşüb-ağlaşdı-: öpüşüp ağlaşmak.

“... arvadlar öpüşüb-ağlaşdığı bütün müddét érzindé ayağ üstünde dayandı...” s. 121

... kadınlar öpüşüp ağlaştığı bütün süre zarfında ayakta durdu...

Aparıb-gétir-: götürüp getirmek.

“... méhállémizdén köçürén vahtlara gédér méktébé aparıb-gétirdim.” s. 125

... mahallemizden göçünceye kadar mektebe götürüp getirdim.

Girib-çih-: girip çıkmak.

“... Céférgulu ilé mèn tez-tez o çadırın içiné girib-çihirdiğ, ...” s. 134

... Cefergulu ile ben hızlı hızlı o çadırın içine girip çıkıyorduk...

Ġalhib-en-: kalkıp inmek.

“... tez-tez ġalhib-enén dolu sinésini gözlerimin ġabağına getirirdim, ...” s. 143

... hızlı hızlı kalkıp inen dolu sinesini gözlerimin önüne getiriyordum...

Düşüb ġal-: düşüp kalmak.

“... Èdilénin tézé ġébrinin üstüné düşüb ġalmış, ...” s. 146

... Edile'nin yeni kabrinin üstüne düşüp kalmış...

Sıhıb sahlâ-: sarıp sarmalamak.

“... *anam ménim başımı öz bédéniné sıhıb sahlamışdı, ...*” s. 151

... annem benim başımı vücuduna sarmalamıştı...

Ġoşulub-ğaç-: katılıp kaçmak.

“... *ménim biléyimi sıhırdı vé Céférgulu da uşaglara Ġoşulub-ğaçmadı, dayandı.*” s. 163

... benim bileğimi sıkıyordu ve Cefergulu da çocuklara katılıp kaçmadı, dayandı.

Yanıb ğart-: yanmak.

“... *payız güneşi altında yanıb ğartmış nazik boğazının damarları...*” s. 165

... sonbahar güneşinin altında yanmış nazik boğazının damarları...

Köçüb ğél-: göçüp gelmek.

“... *Sona buraya köçüb ğéldiyi vahtdan...*” s. 172

... Sona buraya göçüp geldiği zamandan...

Ġaydıb-ğél-: dönüp gelmek.

“... *Gülağa sağ-salamat Ġaydıb-ğélécékdi.*” s. 174

... Gülağa sağ selamet dönüp gelecekti.

Donub ğal-: donup kalmak.

“... *yerimde donub ğalmadım, ...*” s. 182

... yerimde donup kalmadım...

Dinib-danış-: söz söylemek.

“... heç olmasa bir az ağlaya, gışgıra, bir az üréyini boşalda... Yohsa ki, dinib-danışmır, ...” s. 198

... hiç olmazsa biraz ağlaya, bağıra, biraz yüreğini boşalta... Yoksa söz söylemiyor...

Danışıb-ağlamak-: konuşup ağlamak.

“... Yazıg arvad... Danışıb-ağlayıb heç olmasa üréyini dé boşaltmır, ...” s. 222

... yazık karım...Konuşup ağlayarak hiç olmazsa yüreğindeki boşaletmıyor...

Yedizdirib-içizdir-: yedirip içirmek.

“... su gızdırıb Balakérimi uşag kimi çimizdirib, yedizdirib-içizdirib...” s. 226

... su ısıtıp Balakerim’i çocuk gibi yıkayıp, yedirip içirip...

Aşıb-daş-: dolup taşmak.

“... mérkézi hakimiyétlér déyişmişdi, fitne-fésadlar aşıb-daşmışdı, ...” s. 235

... merkezi hakimiyetler değişmişti, fitne fesat dolup taşmıştı...

Gézib-dolaş-: gezip dolaşmak.

“... ticaret sazını bağlamak adı ilé bu yerleri gézib-dolaşırdı, ...” s. 245

... ticaret işini bağlamak adına bu yerleri gezip dolaşıyordu...

Asıb-kés-: asıp kesmek.

“... Mahmud heç zaman asıb-késén olmayacağ...” s. 244

... Mahmud hiçbir zaman asıp kesen olmayacak...

Gélib keç-: gelip geçmek.

“... Ziyad Hanın üréyindén bir gorhu da gélib keçirdi ki, ...” s. 244

... Ziyad Han’ın yüreğinden bir korku da gelip geçiyordu ki...

Yandırıp-yahdır-: azap vermek.

“... adi adamlar kimi susuzluğdan yanırdı vé bu yanğı Méryémin dé sinesini yandırıp-yahırdı.” s. 258

... bayağı adamlar gibi susuzluktan kavruluyordu ve bu kavruluş Meryem’in de yüreğine azap veriyordu.

Silib-süpür-: silip süpürmek.

“... atası kilséyé gedéndén sonra, ev-eşiyi sahmanlayırdı, silib-süpürürdü, ...” s. 260

... babası kiliseye gittikten sonra evi düzenliyordu, silip süpürüyordu...

Saralıb-sol-: sararıp solmak.

“... Géncé çayının sahilindé ot saralıb solmuşdu, ...” s. 273

... Gence Çayı’nın kenarındaki ot sararıp solmuştu...

Gézib-dolaş-: gezip dolaşmak.

“... Mahmud saraydan çıhib çöllérdé gézméyé getdi, gézib-dolaşa dolaşa...” s. 274

... Mahmud saraydan çıkıp çöllere gezmeye gitti, gezip dolaşa dolaşa...

Enib-Galh-: inip kalkmak.

“... heyecanla enib-galhan dolu sinesi...” s. 276

... heyecanla inip kalkan dolu sinesi...

Alışib-yan-: tutuşup yanmak.

“... Méryémin bütün bédéni alışib-yanırdı...” s. 278

... Meryem’in bütün bedeni tutuşup yanıyordu...

Didib-dağıt-: dağlamak.

“... Ğamerbanu bahtı ilé onun sinesini didib-dağıdan o hislérden hémişé dé haberdar olub...” s. 281

... Gamerbanu bahtı ile onun yüreğini dağlayan o hislerden her zaman haberdar olmuş...

Çapıb gél-: koşup gelmek, takip etmek.

“Mahmud Sofinin ardınca çapıb gélmışdi vé Çaldıran düzü ilé üzbéüz çihmişdi.” s. 326

Mahmud Sofi’nin ardından takip etmişti ve Çaldıran ovası ile karşı karşıya gelmişti.

Çékilib get-: çıkıp gitmek.

“... buralardan çékilib getmémişdi...” s. 347

... buralardan çıkıp gitmemişti...

Yalvarıb-yahar-: yalvarıp yakarmak.

“... Sofi yené yalvarıb-yaharsın, ...” s. 356

... Sofi yine yalvarıp yakarsın...

Öldürüb-dirild-: öldürüp diriltmek.

“... sifétiné bahdıgca bu günah hissi Méryemi yüz défé dé öldürüb-dirildirdi.” s. 408

... yüzüne baktıkça bu günah hissi Meryem’i yüz defa öldürüp diriltiyordu.

Yumub-aç-: yumup açmak.

“... uzun kiprikli göz gapağlarını bircé défé yumub-açmağla sevdalı üréyinin, ...” s. 417

... uzun kirpikli göz kapaklarını bir defa açıp kapamakla sevdalı yüreğinin...

Ğayıdıb- gél-: dönüp gelmek.

“... Gülağa sağ-salamat ğayıdıb gélécékdi...” s. 174

... Gülağa sağ salim dönüp gelecekti...

Göçüb gél-: göçüp gelmek.

“... amma Sona buraya göçüb gélldiyi vahtdan...” s. 172

... ama Sona buraya göçüp geldiği vakitten...

Donub ğal-: donup kalmak.

“... yerimde donub ğalmadım...” s.182

... yerimde donup kalmadım...

Düşüb ğal-: düşüp kalmak.

“... o zaman é'dam kütüyünün üstüné sérilmiş başsız césedin yanında düşüb ğalmış...” s. 234

... o zaman idim kütüğünün üstüne serilmiş başsız cesedin yanına düşüp kalmış...

3.3. DEYİMLEŞMİŞ BİRLEŞİK FİLLER

Ġulaġ as-: dinlemek.

“... m nim  c n h miŐ  maraġlı olan s hb tl rin  ġulaġ asırdım, ...”
s. 19

... benim i in daima meraklı olan sohbetlerini dinliyordum...

Ayaġ sahl : dayanmak, durmak.

“... İbadulla dalanın ahırına  atıb k   y  burulmazdan  vv l ayaġ sahladı, ...” s. 27

... İbadulla yolun sonuna varıp sokaġa d nmeden  nce durdu...

Aġzını yum-: aġzını kapamak.

“... amma he  n  dem di v  aġzını yumdu.” s. 26

... ama hi bir Şey demedi ve aġzını kapadı.

S hb t a -: s z etmek, bahsetmek.

“... Balak rim Aġ D v nin  st nd ki adamlardan s hb t a ırdı, ...”
s. 32

... Balakerim Aġ Deve'nin  st ndeki adamlardan bahsediyordu...

Addım at-: adım atmak.

“... bundan  vv l bel c  eyni ah nkl  addım atıb yol g dirirdi...” s. 38

... bundan evvel bu Şekilde aynı ahenkle adım atıp yol gidiyordu...

Suküt çök-: sessizlik çökmek.

“*Araya suküt çöktü.*” s. 55

Araya sessizlik çöktü.

Oyun aç-: iş açmak.

“... *Hanım hala Edilenin başına oyun açsın, ...*” s. 63

... Hanım Hala Edile'nin başına iş açsın...

Ġulaġ çat-: kulaġa gelmek.

“... *muharibédén bir neçé il sonra hardasa, kimdénse ġulaġıma çatdı ki, ...*” s. 101

... muharebeden birçok yıl sonra bir yerlerden, birilerinden kulaġıma geldi ki...

Baş ġaldır-: çıkmak, başını çıkarmak, büyümeye başlamak.

“... *yerlerindén aġappaġ çiçekler baş ġaldırırdı.*” s. 132

... yerlerinden bembeyaz çiçekler başlarını çıkarıyorlardı.

Hébér yay-: haber yaymak.

“*birdén-biré méhélléyé belé bir hébér yayıldı: ...*” s. 139

Birdenbire mahalleye böyle bir haber yayıldı...

Aġız aç-: aġız açmak.

“...*Fétulla hatém kimileriné aġız açmırdı...*” s. 141

Fetulla Hatem gibilerine aġzını açmıyordu...

Ürək sın-: kalbi kırılmak, kalbe dokunmak.

“... *ménim o balaca ürəyim sınmışdı, ...*” s. 143

... benim o küçük kalbim kırılmıştı...

Toy çal-: düğün yapmak.

“... *hélé evlénmémış, toyu çalınmamış adamların ğara hébéri géléndé...*” s. 144

... henüz evlenmemiş, düğünü yapılmamış adamların kara haberi geldiğinde...

Gözü dol-: gözü dolmak.

“... *o camaatın da gözü dolurdu, ...*” s. 144

... o cemaatin de gözü doluyordu...

Üréyi yan-: yüreği yanmak.

“... *o camaatın da gözü dolurdu, ürəyi yanırdı: ...*” s. 144

... o cemaatin de gözü doluyordu, yüreği yanıyordu...

Şağğanağ çekib gül-: kahkaha ile gülmek.

“... *Şökét şağğanağ çekib gülürdü, ...*” s. 149

... Şöket kahkaha ile gülüyordu...

Üréyi boşal-: sakinleşmek.

“... *doyunca ağladı, ürəyini boşaltdı.*” s. 150

... doyuncaya kadar ağladı, sakinleşti.

Meydan oku-: meydan okumak.

“... yüz illérdén héber veren o Ğoşagala ğapısına meydan ohuyurdu...” s. 173

... yüz yıllardan haber veren o Ğoşagala kapısına meydan okuyordu...

Ürék aç-: iç açmak.

“... bu ölümlü-itimli ğünlérdé heç olmasa bir balaca ürék açmağdan ötrü nése ğülméli bir söz dedi, ...” s. 177

... bu sıkıntılı ğünlerde hiç olmazsa küçücük bir iç açmak için komik bir söz dedi...

Niyaz eyle-: naz etmek.

“... sildim ğönlümün pasını ayaz eyledim, ğanlı féleyé niyaz eyledim...” s. 345

... sildim ğönlümün pasını ayaz eyledim, kanlı feleğe naz ettim...

Néfés al-: nefes almak.

“... Ğırmızı Tuman Kişi çıhib ğedéndén sonra rahat nefes aldı; ...” s. 359

... Ğırmızı Tuman Kişi çıkıp gittikten sonra rahat nefes aldı...

Sükut çök-: sessizlik çökmek.

“... birdén-biré hiss etdiyi bu soyuğa ğöré susdu vé hér téréfé sükut çökdü; ...” s. 368

... birdenbire hissettiği bu soğuktan dolayı sustu ve her tarafa sessizlik çöktü...

And iç-: yemin etmek.

“... *hémín goşmalara gulağ asan Hatém Mélik and içmişdi ki, ...*” s.
380

... bu şiirleri dinleyen Hatem Melik yemin etmişti ki...

Başa düş-: anlamak.

“... *birdén-biré Èminé halanın çığiltısı gopdu vé mén başa düşdüm ki...*” s. 22

... birdenbire Emine ala'nın çığılığı koptu ve ben anladım ki...

Başa sal-: anlatmak.

“... *meni bir acı hiss bürüdü vé hémín acı his méné başa saldı ki...*”
s.160

... beni acı bir his sardı ve bu his bana anlattı ki...”

Yorğan-döşéyé düş-: yorgan döşek yatmak, yatağa düşmek.

“... *héstélenib yorğan-döşék düşmüşdü...*” s. 51

... hastalanıp yorgan döşek yatmıştı...

İtkin düş-: kaybolmak, kaybedilmek.

“... *Séfuré halanın oğlu Eynulla onda hélé muharibédé itkin düşmémışdi...*” s. 140

... *Sefure Hala'nın oğlu Eynulla o zaman henüz muharebede kaybedilmemişti...*

SONUÇ

Baskakov'a göre Azerbaycan Türkçesi, tıpkı Türkiye Türkçesi gibi Oğuz grubunun Oğuz-Selçuk bölümünde yer alır. Fakat hem konuşma dilinde hem yazı dilinde birtakım farklar göze çarpar. Biz bu çalışmada birleşik fiiller konusunda gerek farklılıkları gerek benzerlikleri tespit etmeye çalıştık. Bu noktada birleşik fiiller konusundaki en ayrıntılı gramerlerden olan Azerbaycan Dilinin Gramatikasi'nı referans aldık. Bu referans neticesine Elçin'in Ağ Deve romanındaki birleşik fiilleri tespit etmeye çalıştık. Bu tespitler ışığında bulgularımızı şöyle maddelendirebiliriz:

1. isim+yardımcı fiil kalıbındaki birleşik fiiller: isim+yardımcı fiil kalıbı tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi oldukça yaygın kullanılır. Romanda 15 tane yardımcı fiil tespit ettik. Romanda rastlamadığımız fakat gramerde mevcut olan 8 tane daha yardımcı fiil vardır. Şimdi bu yardımcı fiilleri, incelediğimiz roman ve her daim yararlandığımız gramer kitabı Azerbaycan Dilinin Gramatikasi'nı ışığında tek tek özetleyelim:

Ol-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: Oldukça yaygın kullanılan bir yardımcı fiildir. İsim, sıfat ve zarflarla kullanılarak birleşik fiil meydana getirirler. Romanda toplam 69 tane kullanılmıştır.

Birinci kısım isim, sıfat, zarf ve zarffiilden oluşan birleşikler vardır. Ayrıca isim kısmının bazıları Türkçe sözcüklerden bazıları ise Arapça ve Farsça sözcüklerden oluşmuştur.

Et-/elé-:

Fonetik farklılıklar: elé- / eyle- Türkiye Türkçesinde /y/ ünsüzü türemiştir.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: Bu da en yaygın kullanılan yardımcı fiillerden bir diğeridir. Elé- de Türkiye Türkçesinin aksine et- fiili kadar yaygın kullanılmıştır. Romanda 122 tane kullanılmıştır. Bu yardımcı fiil Türkiye Türkçesinde kimi zaman ol- ya da yap- fiiline karşılık gelir.¹ Örneğin; *delik-deşik ol-, ne yap-* gibi.

Ver-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 31 tane kullanılmıştır. *Lakap tak-, soru sor-*, Türkiye Türkçesinde farklılaşan birleşiklerdir.

---

¹ Konuyla ilgili şu makaleye göz atılabilir: yapmak neden etmek yerine kullanılıyor? Çeviren: Yard. Doç. Dr. Muna Yüceol ÖZEZEN Bu makalenin aslı: Hendrik BOESCHOTEN'in A Festschrift to Lars Johanson / Lars Johanson Armağanı'nda (Editörler: Nurettin DEMİR- Fikret TURAN, Grafiker Yayıncılık: 4, Ankara 2002) yayımlanan "Why is yapmak replacing etmek –a historical perspective-" tir.

Çıh-:

Fonetik farklılıklar: /h/~k/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 12 tane kullanılmıştır. Kullanım alanı Türkiye Türkçesi ile benzerdir.

Çék-:

Fonetik farklılıklar: /é/~e/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 10 tane kullanılmıştır. *Yel çek-*, *kaygı çek-* Türkiye Türkçesinde kullanılmayan birleşiklerdendir.

Sal-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 14 tane kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine görece Azerbaycan Türkçesinde daha yaygın olarak kullanılmaktadır. *Sal-* yardımcı fiili Türkiye Türkçesinde *yap-/et-* yardımcı fiili ile karşılanır. *Yuva yap- hata yap- hürmet et-, yad et-* gibi.

Gél-:

Fonetik farklılıklar: /é/~e/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 22 tane kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine benzer bir kullanım sahasına sahiptir. *Ses gel-, akla gel-, meydana gel-* gibi.

Sal-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 19 tane kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine benzer bir kullanım sahasına sahiptir. *Elden düş-, üstüne düş-, esir düş-* gibi.

Tut-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 6 tane kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine benzer bir kullanım sahasına sahiptir. *Yas tut-, iş tut-* gibi.

Get-:

Fonetik farklılıklar: /e/~i/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 8 tane kullanılmıştır. Normalde *ağlı get-, üreyi get-* birleşik fiilleri isim+get- şekliyle kullanılır. Fakat incelediğimiz romanda sadece -İb zarffiil eki ile kullanılmıştır. Bazıları Türkiye Türkçesinde de aynen kullanılır. (fonetik farklılıklar haricinde). *Çekilib get-, geçib get- çihib get-* gibi.

Vur-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 6 tane kullanılmıştır. Çoğunluğu deyimleşmiş birleşik fiildir.

Keçir-:

Fonetik farklılıklar: /k~/g/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 3 tane kullanılmıştır. Az kullanılan yardımcı fiillerdendir.

Gétir-

Fonetik farklılıklar: /é~/e/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 5 tane kullanılmıştır. Az kullanılan yardımcı fiillerdendir.

Ėal-:

Fonetik farklılıklar: /ġ~/g/ değişimi.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 7 tane kullanılmıştır. Az kullanılan yardımcı fiillerdendir.

Al-:

Fonetik farklılıklar: Türkiye Türkçesi ile kıyaslandığında fonetik bir farklılık bulunmamaktadır.

Yardımcı fiil olarak kullanımı: 1 tane kullanılmıştır.

Romanda tespit edebildiklerimiz dışında kullanılan yardımcı fiiller de mevcuttur. *Aç-*, *çal-*, *at-*, *ġoy-*, *sür-*, gibi. Bunlar az kullanılan yardımcı fiillerdir.

Tüm bunların dışında Türkiye Türkçesinde kullanılan fakat incelediğimiz metinde rastlamadığımız yardımcı fiiller de mevcuttur.

Örneğin; *bil-* (fırsat bil-, had bil-), *bul-* (can bul-, az bul-), *dur-* (boş dur-, dargın dur-), *kıl-* (karar kıl-, tabi kıl-), *yap-* (servet yap-, baskın yap-), *yaz-* (destan yaz-) fiilleri bu fiillerden birkaçıdır.²

Azerbaycan Türkçesinde fiil+fiil yapısında kurulan birleşik fiiller ise şöyle özetlenebilir:

Fiil+fiil yapısında olan birleşik fiiller temelde üçe ayrılır: -A zarffiili+bil-+fiil yapısında olanlar, -Ib zarffiil eki almış olanlar ve deyimleşmiş birleşik fiiller.

-A zarffiil eki almış olan birleşik fiiller bil- yeterlilik fiili ile birlikte kurulur. Romanda tespit edebildiğimiz 4 tanedir. Kuruluşu da kullanımı da anlamları da Türkiye Türkçesi ile benzerdir.

-Ib zarffiil eki almış fiiller ile kurulan birleşik fiillerdir. Romanda tespit edebildiğimiz 39 tanedir. Yine kuruluşu kullanımı ve kattığı anlam Türkiye Türkçesi ile benzerdir.

Fiil+fiil Kategorisindeki birleşik fiillerin son maddesi ise deyimleşmiş birleşik fiiller yani Azerbaycan Türkçesindeki adıyla frazyolojidir. Burada kullanılan fiillerin bazıları hem frazyoloji hem de birleşik fiildir. Azerbaycan Türkçesinde frazyoloji farklı bir gramer başlığıdır.³ Bu sebeple birleşik fiiller başlığında ayrıntılı olarak ele alınmaz. Frazyoloji, leksikoloji yani sözcükbilim kategorisindeyken birleşik fiiller morfoloji yani biçimbilim kategorisinde yer alır.

---

² Mehmet Gedizli, Türkçede Yardımcı Fillerin Morfo-Semantiği Ve İşlevi, 2003

³ İleri okuma için: Azerbaycan Dili Frazeyologiyasının Əsasları (Ali Méktéblérin Filologiya Fakültəsi Tələbéləri Üçün Dərs Vəsaiti), Maarif Nəşriyyatı, Bakı, 1978

Son olarak Türkiye Türkçesinde *zannet-*, *mahvet-* gibi birleşik olarak yazılan birleşik fiiller, Azerbaycan Türkçesinde birleşik olarak yazılmaz.

KAYNAKÇA

Aliyev, Kamran (2011), *Azərbaycan Dili*, Elm: Bakı

Axundov, Ağamusa (2006), *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*, I-II-III-IV.

Cildler: Bakı

Şiraliyev, M.Ş., Sevortyan, E.V. (1960), *Azərbaycan Dilinin Gramatikası*

Morfologiya Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəşriyatı

Babəli Oğlu Cəlilbəyli, Oqıtay (2016), *Altayşünaslıq Konteksində Fəillərin*

Strukturu Və Semantikası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü

Banguoğlu, Tahsin (1974), *Türkçenin Grameri*, Baha Matbaası: İstanbul

Ergin. Muharrem (2013), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınevi: İstanbul

Elçin, (1985) *Ağ Deve*, Bakı

Gencan, Tahir Nejat (1979), *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara

Hüseynov, Süleyman və Qaracayeva, Elvira (2016), *Azərbaycan Dili və Nitq*

Mədəniyyəti, Elm və Təhsil Yayınevi: Bakı

Hüseynzadə, Muhtar (2007), *Müasir Azərbaycan Dili*, Şərq-Qərb Yayınları:

Bakı

İsmayılov, Rafiq, Kazımova, Hanım və Ellazov, Fazıl (2008), *Azərbaycan*

Dili, Altun Kitab: Bakı

Kazımov, O.Ş. (2010), *Müesir Azərbaycan Dili Ali Məktəblər Üçün Dərslik*,

Elm və Təhsil: Bakı

Korkmaz, Zeynep (2009), *Türkiyə Türkçəsi Grameri*, Türk Dil Kurumu

Yayınları, 3.Baskı: Ankara

Karahan, Leyla (2012), *Türkçədə Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, 18. Baskı:

Ankara

Zülfüqarlı, Solmaz (2009), *Azərbaycan Dili*: Bakı

Gedizli, Mehmet (2003), Türkiyədə Yardımcı Fillerin Morfo-Semantiği Ve

İşlevi, *Türkish Studies*, Güz, ss. 897-914